

Byliny

J E D O V A T Ě

Sepsal

Jan Pátek,

c. k. pr. školní rada v Čechách.

54 F2925

V Brně.

Tiskem Karla Winikera
1864.

Nákladem vydavatelovým.

Všeobecné ponaučení

o jedovatých bylinách a jejich nebezpečnosti.

Byliny, které v jednotlivých aneb ve všech částkách, z nichž sestávají, dílem omamující, dílem prudké jedy, aneb i oboje skryté mívají, a jejichžto požívání náramně škodlivé následky pro zdraví, často i náhlou smrt způsobuje, nazývají se obecně jedovatými. Obzvláště jsou to kořeny a ovoce některých rostlin, které svými zdraví a životu škodlivými vlastnostmi nebezpečnými se stávají, a vábící zevnitřností svou, nebo jiným způsobem nevědomého a nezkušeného k požívání lákají. Ne jenom, že děti skrze svou nezkušenost a mlsavost v ohledu tom v největší nebezpečnosti ubíhají, jedovaté jahůdky, nebo semena, nebo všelijaké kořínky nepovážlivě požívají, nýbrž nahodí se častěji, že i dospělí, ba i rodiče jedovaté byliny, neznajíce jich, a za k jídlu hoditelné majíce, jako vítaný pokrm domů přinášejí, je jako jiné neškodné věci k jídlu pro sebe i rodinu svou připravují, tím ale největší neštěstí nevědomky na sebe uvrhují; jakž se to často stává s jedovatými hříby, jahůdkami (bobulemi) nebo kořínky, které přechasto k těm, co se k jídlu hodí, náramnou podobnost mají. Též listy i lodyhy jedovatých rostlin, jenž místami mezi kuchynskými bylinami vzrostají, a dle tvárnosti své velmi lehce s těmito smíchány býti mohou, již často od nevědomých za užitečné byliny držány byly, čímž nemalého neštěstí způsobeno.

Blížejší známost těchto náramně nebezpečných jedovatých rostlin jest tedy jak mládeži, tak i dospělým velmi potřebna a užitečna. Nebo ačkoliv některé z těch nejhorších jedovatých bylin se již omamujícím nebo odporným zápachem, aneb ostrou a ošklivou chutí prozrazují, čímž člověku proti užívání jich výstraha dána; jesti s druhé strany zase velké množství takých mezi nimi, které nic ošklivého nebo odstrašujícího na sobě nemají, ale právě naopak tvárností pro děti a nevědomé i nezkušené velmi vábivou a klamlivou se honosí. Jestli to tedy, bych tak řekl, povinností každého, vydobýti si potřebných vědomostí o postavě, tvárnosti, i jiných těm podobných důležitých známkách těchto nám tak nebezpečných rostlin, by pak v stavu byl, nejen sebe nýbrž i bližné své před nimi ochrániti. Pročež také od úřadů policejních, by se neštěstí, které by z prodaje takých jedovatých bylin povstati mohlo, všemožně zamezilo, zvláště k tomu určení trhovní dohlížeči ustanoveni bývají,

*) Obrazy k názornému vyučování mohou se použít, buďto od Dr. Amerlinga, od Hochstettra, neb novo vydané od Janského v Jindř. Hradci.

jimž náleží na prodej takých rostlin bedlivý pozor míti, kteří tedy dle povolání svého co možná dokonalou známost těchto jedovatých bylin a jejich prvků sobě zaopatřiti a osvojiti mají.

Dle toho, co prve řečeno, činí se rozdíl mezi omamujícími a ostře jedovatými bylinami. První přenášejí své škodlivé a smrtelné účinky nejprve na soustavu (system) nervů, omamují, kalí zrak, tak že poživši je všechno dvojnásobně vidí, způsobují třesení, závrať, spánek, hučení v uších nebo zemdlenost v oudech, často i velkou žížeň, nebo náramné pálení v hrdle, křeče, strnulost oudů, též zmatenost a ztrátu řeči, skřípání zubů i šílenost, a konečně mrtvice a smrt nastoupí; jsou pak takovéto jedovaté byliny zdraví a životu tak nebezpečné, že když i ten, kdo je požil, prostředkem léků opět k sobě přijde, přece nezřídka slabost na těle a na duchu bývá stálým a trvalým následkem; toho druhu omamující byliny jsou n. př.: rulík zlomocný čili němnice, semeno durmanu obecného (panenské okůrky) a blín černý.

Ostře jedovaté byliny rozžírají, požitě, žaludek i střeva svou neobyčejně hlodavou ostrotou, tak že obyčejně pálení ve vnitřnostech, silná běhavka, dávení, velká žížeň, třesení a trhání v oudech a. t. d. bývají následkové požití takých rostlin; ba často, není-li rychlé pomoci, i smrt následuje.

Také ostro jedovaté byliny jsou n. př.: Voměj jedhoj (mníšek dobrý), ocun podzimní (jeseňka, pryskyřník lítý, žarouš, jaskyr) a t. d.

Nalezají se ale též takové jedovaté byliny, u nichž oboje vlastnosti, totiž ostrost i síla omamující spojeny jsou, které proto také má míti v ostro jedovatými bylinami nazývati slušno; takové jsou n. př.: rozpuk jizlivý čili rozpuka, bolehlav blamatý, náprstník červený, a jiné.

Užití těchto bylin způsobuje slabé žilobití, závrať, zkalení zraků, hnusenství, dávení, průjem (běhavku), kapání moče, zimu, třesení a trhání v oudech, omdlení, a posléze i mrtvici.

Cítíme-li po užití nějaké rostliny, buď si to již nějakého kořínku nebo ovoce (plodů), listů neb lodyhy (sloupků, stopky) jakékoliv byliny, které jsme syrové aneb vařené požili, aneb po sněžení hub (hřibů) podezřelou mdlobu, nebo následují-li také násilné oučinky, o nichž právě řečeno, tehdy domýšleti se třeba, že jsme buďto z neprozřetelnosti nebo nějakou nešťastnou náhodou leckterou otravnou bylinu snědli. V tak nebezpečné případnosti třeba na místě zkušeného lékaře o radu a pomoc žádati; nenilí však lékař v osadě té, aneb jestli pro vzdálenost jeho brzké přijetí nemožné, tedy radno a velmi prospěšno, nemocnému mnoho vlažné vody s máslem, olejem smíšené, nebo mléka dát píti, a sice tak mnoho, ažby zvracení nastoupilo, a to i tehda, když dříve již zvracení předcházelo, aby se takto jed z těla opět vypudil. Omamuje-li jed, jak na př. jílku mamiciho (matonohy) nebo rulíka zlomocného (němnice) a. t. d., třeba mnoho vlažné vody s octem smíšené píti nebo i heřmánkového (rmenkového) čaje s octem; též třeba, všemožných prostředků užití, by u nemocného zvracení nastoupilo, kteréž se podporovati a udržovati má; v případě takovém nechejme nemocného z přímá sedět,

stříkejme mu studenou, čerstvou vodou i octem do obličej, a když z omámenosti té do spánku padnouti hodlá, hledme všemožným způsobem ospalost tuto od něho zapuditi. I tehdá, když omamující účinek jedu pozitivního příliš nebezpečným se okazuje, tak že nemocný již bezvládným a necitelným jest, ba téměř mrtvým se býti zdá, pokusme se přece o to, bychom jej ku zvrátění přivedli; vlejme jemu též často lžici octu do úst, myjme obličej jeho octem, a neopomíňme hřbetnici čili páteř nebo i celé tělo hrubým plátnem, souknem nebo kartáčkem v octě omočenými třiti.

Jak se samo sebou rozumí, závisí velikost nebezpečnosti od velikosti a počtu sněženého bejlí a jedovatosti jeho.

Avšak dobrotivý Stvořitel udělil bylinám těmto i silně a prospěšně působící moci, tak že převelkého množství těchto rostlin co užitečných a důležitých léků se užívá; dle čehož ony člověku mnohem více prospěšnými nežli škodlivými jsou, tedy na ně ne snad s ošklivostí neb opovržením, nýbrž s obdivováním moci a moudrosti Boží patřiti sluší. Zkušeni a v umění svém zblhlí lékařové často používají těchto rostlin, dávají je nemocným v nejedné chorobách na rozličný způsob užívat, a přinášejí tím žádanou pomoc a uzdravení. Za kteroužto příčinou dávají lékárníci (apatykáře) byliny takové každoročně sbírat, a používají brzo vytlačenou z nich šťávu, brzo na prášek podrtěné a utlučené kořínky nebo semena k lékařským potřebám.

Z toho vysvitá, jak důležitá pro nás a potřebná jesti známost těchto ve dvojím ohledu povšimnutí hodných rostlin, proto totiž, aby každý v stavu byl, nezkušené neb nevědomé, obzvláště ale mládež před požíváním nadřečených rostlin varovati, a je na zhoubné následky požívání takého upozorniti, pak a bychom známosti těchto bylin přišli ku poznání neohraničené moudrosti a moci Boží, kteráž i v tak nebezpečné a hrozné byliny tak prospěšné síly vložila, jejichž moudrým a opatrným použitím trpícímu člověčenstvu úleva, pomoc a uzdravení se přinášejí.

V naši drahé vlasti moravské nachází se množství rostlin, majících dílem příliš, dílem méně jedovaté vlastnosti; jest ale mnoho i takových, které pouze podezřelé jsou, a jejichž zhoubný účinek se toliko podle hojnosti pozitivního bejlí řídí; i tyto poslední jsou v pojednání tomto uvedeny.

Byliny jedovaté.

1. Konítrud lékarský,

lat. *Gratiola officinalis*, něm. Das echte Gnabenkraut.

K o ř e n, mnoholetý, plazivý, kloubnatý, bělavý, co brk tlustý z kolínek (sukův) mrcasy vypouštějící.

L o d y h a, přímá, $\frac{1}{2}$ —1' vysoká, jednoduchá nebo pořídku větevnatá, dole oblá, dále k vrchu čtverstěná, lysá.

Listy, poloobjímavé, protistojné, křížmostřížné, kopinaté, 3—5-žilé, ode středu k vrcholku jemně pilované, bledozelené, lysé.

Květ, bílý neb červenavý, s trubici žlutavou, hranatou, nad kalich vyvýšenou, se stopkami dlouhými přece však kratšími listův.

Plod, vejčitá, končitá, dvouma chlopněmi (přiklopci) opatřená, dvojpouzdrá tobolka, s mnohými žíhanými, hnědými, malounkými semeny.

Doba květu, v červnu a červenci.

Roste na březích potokův a řek, na vlhkých lukách, podle přikopů, bařin a rybníků.

Nalezá se v Hodonínském lese, na bařinatých lukách u Hradiště, u Kobylího, Kroměříže, Mušova podle Heraltického rybníku, u horních Heralticích a. t. d.

Rostlinu tuto považováno dříve jen za podezřelou, avšak smutné příklady otrávení, způsobeného požitím částek byliny této, obzvláště jejího semena nade vše pochybnost dokázaly, že ona mezi pravé mámivě-ostře jedovaté byliny náleží. Rývá v čas květu zhusta sbírána; nať, kořen a semeno její potřebovány bývají co lék pro zvracení a-počistění, při čemž však náramné prozřetelnosti a opatrnosti potřebí, poněvadž ve větší míře užitá omamuje, způsobuje průjem, šílenost, ba i smrt. Ostatně jest rostlina tato v lékařství velmi důležitá.

2. Jilek mylný, mámicí, (též zabyłka, matonoha, vzteklice, lílek, mýlek, ocaska, opilka, šmatouch),

lat. *Lolium temulentum*, něm. *Taumel-Kolch* ober *Gift-Kolch*.

Kořen jest jednoročný, vláknatý.

Stébla, přímá, 2—3' vysoká, s 4mi—5ti listy a klasem na konci.

Listy poodstávající, čárkovité, široké; na kraji, někdy na obou stranách, nebo toliko na lici šerpivé.

Klas, co prst dlouhý, plochosmáčkнутý, dvojřadý, s klásky střídavě sedícími, na každém pak klásku toliko jedna kalichová plucha (pleva) vně, která jest bez osin; vnější ale korunové pluchy (plevy) 3 nebo 6ti květkův, na konci dlouhou osinou opatřené a 5tižilé; (tím se liší bylina od podobného této bylině bezosinatého, ozimého jílka, či metlice anglické (lat. *lolium perenne*, anglicky *Rab-Grass*), který, co výborná pícevní bylina znám jest.

Zrno jest pšeničnému velmi podobné, toliko mnohem menší.

Bylina tato kvete v červnu až do července, obyejně zároveň s obilím.

Stanoviště rostliny té: na rolích mezi obilím, nejčastěji v ječmenu, obzvláště v mokrých letech, podle cest, plotův, křovin a trní.

Naleziště: v Moravě a Slezku povšechně rozšířená. Požití semena, v němž mámivý jed se nachází, způsobuje omámení, zá-

vrať, ospalost, zmatenost v řeči a lomcování, přijde-li ho moc do chleba nebo do piva. Nesvědomití palírníci a sládkové používají někdy semena toho, připravujíce své nápoje, by je silnějšími a opojnějšími učinili.

Proti neduhům z požití jílka mámivého povstalým prospěšno užívati z opatrnosti léků pro zvracení, a potom vlažných, slizovatých čili lepkých nápojů i octů. V lékařství bývá obzvláště od homóopatů používán, ostatně již i starožitní národové jej potřebovali.

3. Brambořík obecný čili sviňský ořech,

lat. *Cyclamen europæum*, něm. *Saubrob*, *Erdbrob*.

Kořen mnoholetý, s velkými hrboly, bochníkovitý, vypouští dolů přemnoho dlouhých mrcasů, má 1—3" v průměru.

Lodyha, jedna, nebo i dvě, vycházející z kořene, silné sukovaté čili uzlovaté, hnědobarevné, vypouští 2 listy a několik květů; u mladých rostlin chybějí ony kořenové mrcasy na kraji, též i uzlovatá lodyha, an tehdá květy a listy na kořenostojných stopkách, co prst dlouhých, se nacházejí.

Listy, téměř úplně okrouhlé, hluboce srdčito-vykrojené, kořovité, lesknoucí, bělavo tečkované a žilkaté, na rubu ale červené. Řapíky (stopky listů) jsou červeno-tečkované nebo i docela červené, tak též i květové stopky, které v čas dozrávání semena šroubovitě skroucené jsou.

Květ krásně růžočervený, někdy okolo jícnu nachočervený, též i bílý; s chobotem téměř na palec (coul) dlouhým; vůni vydává velmi příjemnou.

Semeno nachází se v koulitých tobolkách.

Doba květu: v dubnu a květnu, často také opětně v srpnu a září.

Stanoviště: na stinných místech lesů černých (jebličích) a bukových.

Naleziště: v celé jižní Moravě dosti zhusta se nachází.

Kořen byliny této, za čerstva požíváný, násilně počistuje, hornem i dolem, i má všechny vlastnosti prudkých či ostrých jedův. Z počátku, pokud je čerstvý, chutná sliznatě, potom hořko, trpce a štípavo-ostře. Sušením však pozbývá dílem svou ostrost, a v mnohých krajinách bývá pražen, a pak od obyvatelův na způsob kaštanů požíván, jelikož pražením, kteréž v peci nebo v popeli se děje, prudkosti své pozbývá. Docela neškodným však jest kořen tento prasatům, která jej ze země vyrývají, a ráda žerou. I v lékařství bývá potřebován.

4. Durman obecný, aneb panenská okůrka, kravák, ježková palice, bodlavé jablko, ztřeštěný lilek, semeno máslové, mašlák,

lat. *Datura Stramonium*, něm. *Der Stechapfel*.

Kořen, jednoroký, větvenovitý (brslenovitý), větevnatý, bílý.

Lodyha, přímá, 2—5' vysoká, sochatě a rozevřeně rozvětvená, oblá, hladká, lysá až na vnitřní stránky větev a řapíkův (listních stopek), které pýřité jsou.

Listy, 3—8 palců dlouhé, 2—5 palců široké, střídavé, vejčité, chobotnatozubaté, lysé; toliko dole na žilkách pýřité, temnozelené.

Květy na kratičkých stopečkách, ojedinelé v rozsochách větví; kalich až na 2 palce dlouhý, trůbkovitý, 5úhanný, 5tízubý zubův končitých, lysý; koruna asi 5 palců dlouhá, nálevkovitá, silně řasnatá, v 5 končitých chobotů (koutův) vybihající, bílá; nitky prášnikonosné i strmělka nitkovité, kratší koruny květové; blizna tloustoumka, žlaločná.

Plod (ovoce), vaječník (zárodek) jest vejcovitý a hustě pokrytý krátkými dužnatými štětínami; krátko stopkatá tobolka, pod níž půda (dno) kalichů zůstala, jest vejcovitá, skoro čtverostěnná, odstálými, přímými, šidlovitými, přeostřými ostny (trny) hustě osazená, toliko dvě přehrady čili přepážky jdou až ku vršku, 2 druhé mají zase po svých bokách křížem přes ně jdoucí mezizídku (semennici), na níž semena mnohá, žilkovitá, svraskalá, outle důlkovaná, černá, hnědá, nebo šedá připevněna jsou.

Květe v červenci, srpnu a září.

Stanoviště na rumovištích, podle hnojišť, cest, obdělá-
ných míst, trní, a hřbitovů.

Naleziště: zhusta se nachází po celé Moravě, obzvláště okolo vesnic.

Durman obecný, jinak panenská okůrka, náleží mezi rostliny mámivě-ostro-jedovaté, listy jeho smrdí ošklivě, mámivě a tak silně, že když bylina tato jen skrze několika okamžiků ve světnici nechána byla, zápach onen po několik dnů cítit. Bylina tato jest chuti hnusné a hořké. Listy i semeno náležejí mezi nejostřejší a nejprudší jedy, pročež co léky pro lékárny sbírány bývají. Poněvadž děti rády si hrávají s šešulkami a semenem té rostliny, při čemž nezřídka v pokušení padají, toto semeno požívati, potřebí je před jezením těchto náramně škodlivých a nebezpečných zrněk varovati. Semeno této byliny bývá taky leckdes na venku od kočujících (toulavých) nesvědomitých mastičkářův a dryáčníkův pod jmenem černuchy (černého kmínu) nevědomým prodáváno a k rozličným pověrečným obřadům a obyčejům potřebováno, což, jak se samo sebou rozumí, zhusta nejmutnější následky po sobě zůstává; pročež třeba před takými šibalstvími se dobře na pozoru míti.

5. Blín černý,

lat. *Hyosciamus niger*, něm. *Schwärzbißentraut*.

Kořen mrkvovitý, obyčejně trochu větevnatý, bílý, jedno- nebo dvouletní.

Lodyha přímá, 1-3 stěvící vysoká, jednoduchá, častěji trochu větevnatá, skoro oblá, dlouhými, měkkými, lepkými huninami hustě obrostlá.

Listy, lodyhu objímavé, podlouhlé, protisečno-chobotnaté, někdy peřenosečné, jen kořenové jsou řapíkaté, 8-12 palců dlouhé 4-5 palců široké, obyčejně ale v čas květu jich již nebývá, příkvětní listové jsou skoro celokrajní, obyčejně jedno- nebo dvouletní. Všechny jsou šedozelené, trochu dužnaté, měkké, a lepko-kosmaté (huňaté).

Květy, skoro bezstopkové, na klasu jednostranném, listnatém, podvinutém, po odkvětení velmi prodlouženém a zpřimeném; kalich je žbánkovitý čili trubkovitý, hrubo - síťovitý a obzvláště dole kosmatý, šzubý; koruny květové jsou přes 1 palec dlouhé, nálevkovité, téměř zvonkovité, k vrchu 5 laločná, lysá, špinavě žlutavá, fialovou sítí žilek, na dně nachovo-fialová; nitky (prašníko-nosné) jsou šidlovité, trochu huňaté; prašníky podlouhlé, fialové; vaječník (zárodek) kulatý; blizna hlávkovitá, trochu smáčknutá, strmělka nitkovitá, délky nitek prašnikonosných.

Semeno skryto v šešulce, $\frac{1}{2}$ palce dlouhé, 2pouzdré, která se víčkem kulatým otvírá, a v kalichu větším, asi na palec dlouhým, sedět zůstávajícím, sesedle vměstnaná leží. Semena žlutavozelená, vráskovitá sedí na semeníku krátkém, na polo vejčitém.

Doba květu: v máji až do srpna.

Stanoviště: na rumoviskách, podle plotů, na neobdělávaných rolích, hřbitovech, okolo měst a vesnic.

Naleziště: v Moravě a Slezsku velmi zhusta.

Bylina tato vydává ze sebe zápach velmi silný a nepříjemný: nať a semeno mají v sobě omamující jed, jenž u větší míře požitý ty samé nebezpečné účinky zplozuje, jako ježková palice, čili durman obecný; třeba obzvláště dítka při dozrávání semena, když šešulky se otvírají, před požíváním jeho varovati; ostatně bývají nať, semeno a kořeny této byliny v lékařství na rozličný způsob potřebovány, a tedy od lékárníků též hledány.

6. Rulík zlomocný, němnice, též lilík.

lat. *Atropa belladonna*, něm. *Tollkirsche* oder *Teufelsbeere*.

Kořen, mnoholetný, tlustý, mrkvovitý, větevnatý, silně vláknatý, vně špinavo-žlutavý, uvnitř bílý.

Lodyha, 3-6 stěvící vysoká, přímá, sochatě větevnatá, oblá, slabo brázdovaná rozsochaté větve jsou jemně žláznato-pýřité, tak též řapíky, stopky květové a kalichy.

Listy na lodyze střídavé, na větvích dvojčetné, větší z nich 3-6 palců dlouhé, 1-2 palce široké, vejčité nebo eliptické a na

obou koncích zakončité, menší z větrových listů mají kratší stopky, jsou u dna více zakulatěné a dvojčaté. Dole na žilkách jsou trochu pyřité.

Květy ojedinelé, zřídka dvojčaté, stopkaté, visuté, kalich 5-dílný, s vejčitými, zakončitými úkrojkami, koruna dole trubkovitá, dole válcovitě zvonkovitá, 2krát tak dlouhá jak kalich, špinavě zelenavo žlutá, s nahnědlými žilkami, na lemu špinavě nachovo hnědá, náfiolková, nebo také docela špinavě fialovo-hnědá, vně jemno žláznatě huňatá; choboty její jsou krátké a dosti tupé. Nestejně tyčinky jsou trochu kratší, nežli koruna květová, na dně kosmaté, měkko-vláskaté, v oblouk zakřivené, sehnuté; prašníky jsou vejčité, na dně srdcovité, na vršku vykroužčené, a žlutové barvy. Strmělka delší nitek prašníkonosných, s bliznou smáčknutou, hlavavitou.

Bobule, na kalichu hvězdovitě rozloženém a zvětšelem se-dící, jest šťávnatá, zakulatěná, trochu smačknutá, tmavočervená, v dozralosti černolesklá, se šťávou pěkně fialovo-červenou; semena mnohá, ledvinovitá, bledobrunatá, trochu svraštělá, na semenici dvojá-ké, dužnaté, klenuté.

Kvete bylina tato v červenci až do srpna a zraje od srpna až do října.

Roste na místech stinných v lesech horských a mýtech u křovin, na chlumech a v úvozech.

Nalezá se okolo Brna, Hamrů (Adamova), Sloupu, Vranova, Rosic, Krumlova, v slezském Jeseníku okolo Heraltic, u Heřmenu, Melče, Těšína a t. d.

Rostlina tato náleží mezi nejnebezpečnější mámivoostře jedovaté byliny, obzvláště kořen její a listy jsou velmi jedovaté, avšak i po-žití bobule (jahůdek) jest velmi nebezpečných účinků; nemá ona sice zápachu nijakého, jest ale chuti sladké, trochu hnušné; ú-činky její jsou: sucho v hrdle, závrať, otupení veškerých smyslů, trhání v oudech, ochrnutí; požil-li ji pak kdo u větší míře, může i smrt následovat. Nač čerstvá jest zápachu těžkého, omamujícího, a bývá, tak jako kořeny, v lékařství s prospěchem potřebována.

7. Pokřín obecný.

lat. *Mandragora officinalis*, něm. *Wfraun*.

Kořen mnoholetný, tlustý, mrkvovitý, špinavo žlutý, u vnitř bílý.

Lodyha, přímá, 3-6 střevců vysoká, jemně žláznato-pyřitá. Listy široko vejčité, celokrajné, tupé, lysé.

Květ, ojedinelý, stopkatý; vrcholky kalichu a koruny jsou vejčité. Koruna téměř na palec dlouhá, barvy špinavě bílé.

Plod: bobule kulovité, asi jako oskoruše velké, žlutavé, odporého zápachu. Semena ledvinovitá, bělavá.

Doba květu: v únoru až do března.

Stanoviště: na místech stinných vlhkých, v krajinách hor-natých.

Naleziště: okolo Hamrů (Adamova), Hradiště, Hostína, Tajkovic, též okolo Heraltic ve Slezsku.

Rostlina tato má velmi mnoho podobností s rulíkem zlomocným. Za čerstva jsou veškeré její částky zápachu nepříjemného, omamujícího, chuti hořké, ostré a hnusné. Kořen má ty samé vlastnosti a oučinky, jako onen rulík zlomocného a býval již v dřevnějších časech k rozličným pověrečným účelům, též i v lékařství, potřebován.

8. Potměchuť, lílek sladkohořký, červené psi víno.

lat. *Solanum Dulcamara*, něm. *Bittersüß-Nachtſſatten*.

Kořen plazivý, mnoho šlahounův vypouštějící.

Lodyha větevnatá, po zděch, plotech nebo křech se pnoucí, nebo na zem se kladoucí, nezřídka okolo 20 střeviců dlouhá, dřevnatá. V stáří dělá se z ní kmen asi na prst tlustý, jest pak žlutavo-šedá, mladší však lodyhy jsou hranaté a zelené.

Listy řapikaté, 4—5 palců dlouhé, čím blíže však vrchu tím menší, celokrajné, lysé a jen na lici krátkými přitisknutými chloupky osazené; spodní listy jsou vejčité nebo podlouhavé, na dně více neb méně srdcovité, hořejší však dole ve dva podlouhlé končité, docela odstávající laločky rozdělené; někdy chybí u šípovitých listů jeden z obou laločkův, též nejsou stejně velké.

Květy v překlopené vrcholiky rozpostavené, stopkaté; kalich jejich jesti malý, tmavozelený nebo špinavo-fialový, s krátkými končitými chobotami; koruna kolovitá, 5-dílná, fialová, zřídka bílá, na dně však její chobotův, které později přehnuté jsou, nacházejí se dva zelené, bílo olemované mední důlečky. Prašníky jsou pěkně žluté, kuželkovité, sklímené, těsně k sobě přiléhající.

Ovoce: bobule visuté, na vršku tečkou znamenané, vejčité, krásně červené.

Doba květu: od července až do října.

Stanoviště: na vlhkých, stinných místech, na březích potokův a řek, podle příkopů, plotů a trníšť.

Naleziště: okolo Brna, Hradiště, Znojma, a také v jiných okolicech Moravy a Slezska.

Rostlina tato, která se jinak též „sladká hořká“ (t. bylina) potměchuť, psinky vodní, nebo modré, nebo červené, sladká vrbka, červené psi víno, myší dřevo nazývá, jesti za čerstva zápachu nepříjemného, chuti odporně hořké, hned na to však sladké. Její pěkné, červené jahůdky lákají často děti, by jich jedly, které však u větší míře požití způsobují omámenost, silné dávení, lomcování v oudech a nezřídka i třesivost, pročež nelze děti dosti varovat před požíváním těchto jahůdek. Mladší lodyhy a větve vydávají ze sebe nepříjemný zápach, bývají ale zhusta pro lékárny sbírány.

9. Lilek černý, psi víno, psi hrozno,

lat. *Solanum nigrum*, něm. *Saukraut ober schwarzer Nachtschatten*.

Kořen jednoletní, šlahouny vypouštějící.

Lodyha naťovitá, hranatá, přímá, rozložito větevnatá, 1—2 střeoviců vysoká, lysá nebo přeoutlými chloupky porostlá.

Listy vejčité, vykrajované zoubkovaté, řapíkaté, dole v řapík náhle zoužené, lysé nebo málo pyřité.

Květy, ve vrcholíky rozpostavené, 3—7 v jednom vrcholíku; kalich malý, 5 zoubkatý; koruna bílá, šedilná, o něco menší nežli koruna potměchuti; prašníky žluté, přiléhající; strmělka dole baňatá i kosmatá.

Ovoce: bobule (jahůdky) visuté, kulaté, často co hrách velké, v dozralosti černé a lesklé, na dně malý zelený kalíšek nesoucí, na vršku ale tečkou (puntíčkem) naznamenané.

Doba květu, v červnu a červenci; brzo po odkvětu zrají bobule.

Stanoviště: na polích, v zahradách, u zdí, trníšť a plotů, na rumovištích a podlé cest.

Naleziště: po celé Moravě a Slezsku velmi hojně.

Celá tato rostlina, která odporný zápach ze sebe vydává, jest jedovatých vlastností; nebo máme příklady, že kuřata, kachny (kačeny), psi, prasata, sežravše jí něco více, smrti sešly; náramně nebezpečné a přezalostné jsou účinky byliny této, byly-li její bobule čili jahůdky od dětí nebo nezkušených požité, nebo následkem tohoto požití brzo na to bývají omámeni, dostávají závrať, a dělá se jim temno před očima, nastoupí lomcování v oudech, a není-li rychlé pomoci, často i třeštvost. Lodyhy a větve byliny této bývají též v lékařství potřebovány.

10. Kulčiba obecná, vrání oka,

lat. *Strychnos nux vomica*, něm. *Räusenaugen oder Brechnussbaum*.

Strom tento neroste sice ve vlasti naší divoce, avšak nalezá se nezděka zde onde ve větších rostlinárnách. Ve východní Indii ale jest domovem.

Mát vejčité, 3—5 žilkaté, lysé, lesknavé, listy vrcholíky přikonečné, s lysými korunami a stopkami květovými. Bobule jsou kulovité, 2—3 palce v průměru mající, s tvrdou a hladkou korou, barvy pomorančové, jsou oduží bělavého, huspeninovitého (klišovitého), a mají 5—8 okrouhlých terčovitých, přes ½ palce v průměru majících, popelavo-šedých nebo světlo-nahnědlých, přihedvábnitými chloupky porostlých semen.

Semena tyto, jsoucí chuti příliš hořké, a však bez všelikého zápachu, náležejí k nejnebezpečnějším rostlinným jeďům.

11. Brslen sprostý,

lat. *Evonymus europaeus*, něm. der gemeine Spindelbaum.

Kořen silný, dřevnatý.

Kmen, 10–13 střeoviců vysoký, šedou korou povlečený.

Větve bleďo-brunatné, mladší čtverhranné, rozby nahnědle zelené.

Listy eliptické, oule vyštíkané, zakončité, hladké, světlazele-
né, na hladkých, nahoře brázdovaných řápkách.

Květy, z oužlabíčkův listů vynikající, zelenavo bílé; stopky
smačknuté.

Plod: šešulka lysá, nejčastěji 4laločná, s tupými hranami,
syťe růžová, zřídka bílá; semena vejčitá, v míšku dužnatém syťe
pomorančovém zavřená.

Doba květu: v máji; zraje v září a říjnu.

Stanoviště: podle křovišť a houštin, v blízkosti zdrojů a
čistých potoků.

Naleziště: skoro po celém kraji rozšířený.

Veškeré částky rostliny této jsou zápachu i chuti velmi nepří-
jemné, a způsobují, užívané, silné zvracení.

Usušené plody této rostliny bývají v lékárnách potřebovány;
prášky a masti z plodů těchto bývají používány k zapuzení všeliké-
ho neřádu a hmyzu.

12. Kozí petružel, kozípysk, tetlucha dlouhopokryvková,

lat. *Aethusa Cynapium*, něm. Gartenföerling ob. Gartengleise.

Kořen jednoletní, větvenovitý, bílý.

Loďha, 1–4 střevice vysoká, někdy také jen několik coulů
zvýší, přímá, větvenatá, žlábkovaná, pokrytá jíním modravým, někdy
dole temnočerveně nebo fialovo tečkovaná, dutá.

Listy, na lici tmavozelené, vespod jasnazelelé, lesklé, dvakrát
nebo třikrát vyštěbané; lístky vejčité, nebo kopínaté, obyčejně tříla-
ločné nebo peřito vyštěbané.

Květy, v okolíkách, stojících na konci a v oužlabíčcích listo-
vých, jsou dlouhostopkaté, bezpokryvkové, s 10–20 velmi nestejnými, na
vnitřní straně slabo pýřitými prameny čili paprsky; pokryvečky sestá-
vají s třech lupenův čárkovitých, zrovna dolů visutých; lupénky kvě-
tové (zarklety) bílé, na dně dvojnásobně tak velké, jako ostatní.

Plody bleďavo plavé, se žlábkami červenobrunatnými.

Doba květu v červnu až do září.

Stanoviště: v zelnicích, na místech obdělávaných i neobdělá-
vaných, na rumovištích, též zhusta na rolích hlinitých a vytenčelých.

Naleziště: v Moravě a Slezsku téměř povšechně rozšířena.

Bylina tato, kteroutěž «kozí aneb kočičí petruželi» nazývají, ne-
zřídka bývá smíchána s petruželí, mezi kterouž ráda růste; dosta-
ne-li se bylina tato s petruželí nebo snad na místě petruželi do
jidel, tedy zplozuje, požitá, tesknotu, průjem, dávení, náramné holení

hlavy, ano i třeštivost, též nadouvá život, způsobuje zapálení vnitřností, ano může lehko i smrt nastoupiti. Ostatně není těžko rostlinu tuto od pravé petruželi rozeznati, poněvadž jest bez zápachu, a toliko mezi prstami rozetřená, odporný slabě česnekovitý pach ze sebe vydává, a se krom toho 3mi dlouhými, dolů ohnutými pokrývečkovými lupénky okolikův označuje.

13. Krabilice mámivá, kerblík.

lat. *Chaerophyllum temulum*, něm. *Der berauschenbe Küßbertropf*.

Kořen, větvenovitý.

Lodyha, přímá, červenostrakatá, příhuňatá, na dně štětinatá, na kolínkách zpuchlá.

Listy šedozelené, krátkochloupkaté, 2krát vyštěrbené, s oukroji vejčito-podlouhavými, na laločky tupé, krátce hroťité, trochu zoubkaté rozštípenými.

Květ v okolicích 6-12 pramenný, před rozkvetením překlopený, s 6-8 sehnutými, široce kopinitými, zakončitými, hrbitými lupénky pokryveček; lupénky korunové jsou bílé, nestejně, zahnutě srdcovité.

Plody: podlouhavé, k vršku ztenčené, strmělky odstále nesoucí.

Čas květu: v červnu a červenci.

Stanoviště: v hájích, podle plotů, křovišť, cest, na místech pustých.

Naleziště: okolo Brna i po celé Moravě, v Sleszku však ne tak četně.

Rostlina tato, co do vlastností a účinkův předešlé podobná, může velmi lehce od dětí nebo nezkušených za kmín aneb za jiné užitečné, jí podobné byliny držána a s nimi pomíchána býti.

14. Rozpuk jízlivý, rozpuka, ropuka.

lat. *Cicuta virosa*, něm. *Der Wasserschiefeling* ob. *giftige Wüthertich*.

Kořen, mnoholetný, tlustý, vějčitý nebo trochu válcovitý, dole přitupělý, kroužkovaný a kolem součků (kolínek) s četnými, silnými, stejnotvárnými mrcasy obrostlý. Vně zelenavý, uvnitř bílý, dutý, a bránicemi dřenitými, příčnými na několik příhrádek oddělený. Z rozříznutého kořene vypryskuje šťáva jasnožlutá, na povětří barvu šafránovou přijímající, živícnato-aromatická.

Lodyha, přímá, 2-4 stěvíců vysoká, brázdovaná, mělce oužlabkovitá, dole tlustá, mnohdy nachovo - barevná, nahoře četné, odstávající větve vypouštějící.

Listy, nejdolnější sedějí na oblých, dlouhých, dutých řapkách (stopkách) a jsou mnohonásobně vyštěrbené (peřeno-sečné), dolejší jsou 2kráté, a hořejší toliko 1krát vyštěrbené, s oukrojky čárkovito-kopinitými, ostře pilovanými; řapíky mají na dně pošvu s krajem mázdřítým.

Květy bílé, v klenutých, mnohpramenných okolíkách; okolík na konci hlavní lodyhy sedící, a v prostředku stojící, jest největší, okolíky poboční, výše postavené, jsou menší, u počátku obecného okolíku nacházejí se malé pokryvečkové lupénky, a však nanejdví 1-2 příliš ouzké; u počátku okolíčkův ale, z nichž celý onen okolík složený jest, nachází se 10-12 přeuozkých lupének pokryvečky, téměř tak dlouhých jako okolíčky samy.

Plod, zoubkami semena kalichového a obouma čnělkama věnčený, dozrav 2vaječnickový, hnědožlutý, s žebírkami širokými, málo vyvýšenými.

Doba květu: v červnu, červenci a srpnu.

Stanoviště: v loužích, rybnících, potocích, příkopech vodních, tůňech a na místech zaplavených.

Naleziště: okolo Jihlavy, Rybníka, Hodonína, Přerova, pak okolo Strumě.

Celá tato rostlina jest otravná, ostře-mámivá; obzvláště ale kořen její jest jedu nejprudšího, tak že, není-li rychlé pomoci, snědší jej umřítí musí. Nezřídka nevědomí a nezkušení lidé kořen tento drželi za celer, nebo za užitečné kořeny, čímž hořce zklamáni byli. Nať páchne toliko slabě kořeně, téměř celerovitě, jest chuti petruželové, ale trochu ostré, a používá se v lékařství.

15. Bolehlav blamatý.

lat. *Conium maculatum*, něm. der gefledte Schierling oder Blutschierling.

Kořen, ozimý (dvouletný), mrkvovitý, jednoduchý nebo větvenatý a bělavý.

Lodyha, přímá, troubkovitá, asi 8 střeovic vysoká, oblá, nachovo tečkovaná (hnědočerveně nebo růměně, krvečerveně) lesklá, modravým jíním pokrytá, větvenatá. Na větvích však často není skvrn červených.

Listy 2—3 krát peřeno složené, spodní převelké, na řapících dutých, skoro brkovitých, hořejší jsou však menší, na krátkých, brázdovaných, mázdřito-obroubených pošvách sedavé, oukroje peřenosečné, s laloky pilovitě nařezovanými nebo zubovitými.

Květy, dosti malé, v okolíkách četných, 10—20 pramenných majících u počátku svého obyčejně pět někdy i více kopinatých, mázdřito-obroubených, přehnutých pokryvkových lupenů, na dně jednotlivých okolíčkův ale 3—4 menší, vejcovité, zakončené lupénky; korunové lupeny jsou bílé.

Plod, zakulatěle vejčitý, s vroubkovanými, později vlnitými žebry, sivohnědý.

Doba květu: v červenci a srpnu.

Stanoviště: podle cest, pustých míst, na rumovištích, někdy i na lukách, v zahrádkách a jiných obdělávaných místech.

Naleziště: okolo Brna, Měčina, Krumlova, Hradiště, Holo-

mouce, Kroměříže a na jiných místech, též krajích Opavském a Těšínském nezřídka se nachází.

Nať bylina té označuje se velmi nepříjemným, myšinou nebo kočičím močem zapáchajícím, ošklivým, za parných letních dnů obzvláště se vyvinujícím, nebo taky třením mezi prsty zřetelněji se objevujícím puchem; jest chuťi odporné, hořkavo ostré. Rostlina tato bývá někdy s jinými, jí podobnými většími okoličnatými bylinami smíchána, zvláštní však zápach její a vroubkované žebra plodu nebo semena jsou úplně jisté známky, po kterýchž ji od jiných rozeznati lze. Kořen zapáchá mrkvovitě a nezřídka již nezkušených k požívání svedl, čímž přezalostné následky nastoupily, nebo celá tato bylina patří mezi mámivě-prudké jedy, a požití její jest náramně nebezpečné. V případnostech otrávení užívá se těch samých prostředků k uzdravení, jako od otrávení panenskou okůrkou (ježkovou palicí), durmanem obecným; pro lékárny často sbírána a v lékařství co prostředek potřebována bývá.

16. Halucha rouratá, tržebník.

lat. *Oenanthe fistulosa*, něm. Die röhrige Nebenbolbe.

Kořen, mnoholetý, chomáčkovitý, brzo z malých řepovitých bambulin sestávající, brzo z nitkovitého vlášení.

Lodyha, vztyčená, troubkovitá, docela hladká, výstřelky vypouštějící, šedozelená.

Listy, lysé na dně pošvu dělající. Nejdolnější listy u kořene, nebo na dolejší části lodyhy jsou dvojnásobně vyštěrbené; oukrojky, (listky) jejich ploské, klínovité, tupé, 3laločné; bořejší lodyhové listy jsou toliko jedenkrát vyštěrbené s dutými, hřidelovitými oukrojky a řápkami.

Květy, v okolkách, 2—5 pramenné, okolkčky polokoulité velké, květnaté, husté; vnější květky okolkčkův jsou mnohem větší vnitřních; květy však bělavé nebo červenavé jsou paprskované a z většího dílu neplodné. Často se nachází jedinolistá pokryvka, pokryvečky ale jsou mnoholisté, lupénky kopinaté a mázdřité; kalich pětizubý a čnělka (strmělka) zůstává na květu sedět.

Plod, obvejčitý, skoro válcovitý, žebírkovaný oněmi, 5ti kalichovými zuby, končícími-se v hákovité štětiny, pak 2 dlouhými končitými čnělkami ověnčený, pro kratičké stopečky však jsou plody hlavovitě stěsnané.

Doba květu v červenci a srpnu.

Stanoviště: v krajinách bařinatých, na loukách, v příkopech, potocích.

Naleziště: okolo Velké, Olešovic, Kroměříže, hojně obzvláště na loukách podle řeky Moravy.

Bylina tato může se i bambulinami kořenovými, i semenem nebezpečnou stati. Kořen bambulinatý obzvláště může lehko nezkušených k požívání podvesti, a tím žalostné následky otrávení, o kterýchž u jiných rodů bolehlavu zmínka učiněna, způsobiti; nepříjemný

zápach nati ale dává již každému výstrahu před používáním té byliny, tak že i dobytek pohrdá touto rostlinou. V lékařství bývá nezdědka potřebována.

17. Ocun podzimní, čili luční matečník, naháček, jeseňka, zimovít.

lat. *Colchicum autumnale*, něm. bte *Schöpfungsflohe*.

Kořen, kulato – vejčitá cibule, oděná několika suchými brunatnými blánami, uvnitř bílá, celistvá.

Lodyha, v čas květu, na podzim, jí není (poněvadž spolu i s listy a plody již uvadla a zmizela); avšak v květnu a červenci se ukazuje co stvol krátký. 3–4 kopinatými tupými listy oděný, a uprostřed těchto jednu nebo dvě vejčito–podlouhavé, zpočátku zelené, v dozralosti však hnědé čili brunatné tobočky nesoucí.

Listy široko–kopinaté, tupo zakončené, prodlouženým stvolem nad zemí podnešené, dole pošvité, přímé, listům tulipánovým podobné.

Květy, bezprostředně z cibule vyrůstající a se rozvíjející toliko jeden nebo dva; okvěti nálevkovité, s trubkou předlouhou, 5–6 palců vysoké, bělavé, okraj 6 dílný, zvonkovitý, lilákový do růžova, pořádku bílý; tyčinek 6, na dně okrajův připevněných, čnělky (strmělky) 3, předlouhé, trubici květiny zcela do cibule slízející, kdežto vaječník (zárodek) skrytý leží.

Plody: jeden nebo dva, srostlé s třech měchýříkův, na konci často rozpuklých, v každém pak pouzdře mnoho zakulatělehranatých semen. Vaječník (zárodek), z něhož ovoce toto se vytváří, zůstává přes zimu v cibuli sedět, kdežto v jeseni v čas květu zúrodněn bývá, povznáší se potom na jaře i s listy a lodyhou z oné cibule, k červnu nebo červenci dělá se z něho nadřechená 3–dílná tobočka.

Doba květu: v září až do října, bylo-li však v jeseni vyvinutí květu povodní překaženo, tedy kvetává někdy i na jaře.

Stanoviště: na vlhkých loukách a pastvištích, po horách a nížinách.

Naleziště: v Moravě a Slezsku hojně se nachází; okolo Brna, obzvláště u Komárova, královského mlýna, pak okolo Kojetína, Chropině, Opavy, Dešny, a t. d.

Tato, co do vyvinování svého tak pamětihodná bylina, zvěstující nám svými lilákovými květy jeseň čili podzim; není tak přívětivá, jak se zdá býti, nebo obzvláště v cibuli skrývá prudký jed, zapáchá za čerstva nepříjemně, chutná ostře a hořko; i semena její často již v čas kosby, se senem pomíchaná, dobytku smrt přinesla. Ještě nebezpečnější však jsou nadzminěná semena dětem, které si s tobočkami (semenními) často hrají; snědí-li takých semen, okážou se i hned následky otrávení, jako: kruté bolesti v životě, náramná bėhavka, zapálení střev, a není-li brzo lékařské pomoci, nastoupí i smrt. Cibule, květy a semena této byliny bývají od lékárníků často hledány a potřebovány.

18. Kýchavice bílá neb ollebor bílý,

lat. *Veratrum album*, něm. *ber weißer Germer*.

Kořen, mnoholetný, jestli to oddenek krátký, jednoduchý, dole tupý aneb téměř jako ukousnutý, vně černavohnědý, uvnitř bílý, pětivrhlý, pokrytý ze všech stran mrcasy mnohými, dužnatými, jednoduchými, a na hlávce, když sestárnul, štětinami černavohnědými, ostatkami-to uvadlých listů, porostlý.

Lodyha přímá, 2—3 střevice vysoká, oblá, uvnitř prázdná čili dutá, vně pošvami listův oděná, vrchní její díl krátkými chloupky pokrytý.

Listy, dolní vejcovité nebo elliptické, končité, vrchní kopínaté, všechny mnohožilkaté, na dél řasnaté, dole bledší a krátkými chloupky porostlé.

Květy, rozpostavené v hrozny složité, mají bělavé, přilutavé, na rubu zelenavé, docela rozložené okvětové lupénky; okvěti odílné na způsob kola rozložené; ušty okvětové, podlouhavo-kopínaté, zoubkované, odstávající, dole jemně chloupkovaté; tyčinek 6, kratších než okvěti; metračíky (čili pistíky) tři s přehnutými čnělkami (strmělkami) — které však u samčích květů chybují, — kratší než-li tyčinky.

Ovoce, tobolka uzravši na měchýřiky 3 se rozdělující, s mnohými malými semeny.

Doba květu: v červnu až do srpna.

Stanoviště: na vlhkých lukách v blízkosti hor.

Naleziště: u Radonova (Roudova), Koldštýnské sněžce, v pohorí Viesenberském, okolo Heraltic, ve vyšším Jeseníku, pak v Tatrách na mnohých místech četně. V Těšínském kraji na kopcích Cantory a Baranye.

Rostlina tato náleží mezi přeostré, žíravé jedovaté byliny. Kořen její, nevonný sice, avšak chuti palčivo ostré, může snadno s kořenem hořeče žlutého (něm. *gelber Enzian*) pomíchán býti, an tento poslední též na podobných místech roste, a také v jiném ohledu velkou podobnost s kýchavicí má. Požil-li někdo z nedopatření kořen této byliny, drže jej snad za kořen hořeče žlutého, tedy u něho i hned následkové otrávení se objeví, a sice: náramné bolení a moření v životě, zvracení zelené žluči, závrať, nechut k jídlu, otok jazyka a úst. Proti otravě této mohou zatím, nežliby pomoc lékařská přišla, následující prostředky s prospěchem používány býti, a sice: sliznaté nápoje, teplá voda s olejem a t. d. Kořen této byliny též od lékařníků hledán a na rozličný způsob potřebován bývá.

19. Kýchavice zvonkatá,

lat. *Veratrum Lobelianum*, něm. *ber Lobel'sche Germer*.

Rostlina tato ve všech téměř částkách svých jest podobná předešlé, tak sice, že toliko za odrodek její považována býti může. Kořen vyhlíží stejně s oním byliny nadřečené, i bývá také právě tak potřebován. Liší se od předešlé toliko barvou květův, které nejsou bílé, nýbrž bledozelené, také mají větší krycí listy. Roste na stejných místech s předešlou, a nalezá se zhusta na Sudetách, Tatrách a v horatějších okolicích Moravy.

20. Kýchavice černá,

lat. *Veratrum nigrum*, něm. ber schwarze Germer.

Kořen, mnoholetní, vně černý, uvnitř žlutavý.

Lodyha, předešlým dvoum druhům podobná, toliko kosmatější.

Listy též podobné, ale řásnatější.

Květy, co do ústrojí oboum předešlým druhům podobné; s květkami však temnočervenými, v brozen několikrát složitý rozpostavenými, se stopkami rovnovážně čili vodorovně odstávajícími.

Ovoce, předešlým zcela podobné.

Doba květu: v červnu až do srpna.

Stanoviště: v lesích, na chlumech, na lukách suchých.

Naleziště: na mnohých místech Tater (Karpát) a Sudetů.

Kořen této rostliny téměř ty samé účinky zplozuje, jako onen bílé kýchavice, toliko o něco slabší; ostatně se též v lékárnách používá.

21. Lýkovec lékarský, též vlčí lýko, vlčí pepř, divoký pepř,

lat. *Daphne Mezereum*, něm. ber gemeine Seibelfaß oder Kellerschale.

Kořen, mnoholetný, dřevnatý, plazivý.

Lodyha, křovitá, 2—4 stěrice vysoká, s korou šedobledou nebo náhnědlou, někdy černo-kropenatou (tečkovanou), hladkou; větve z šeda hnědé do zelena.

Listky na koncích větví dosti stěsnané, ale střídavé, kopinaté nebo kopinatopodlouhavé, nejcelejší jasnozelené, 2—3 palce dlouhé, lysé, na zimu odpadající.

Květy, před vyvinutím listův na větvích z četných pobočných pupenců po dvou nebo třech, zřídka po 4ech vypukující, oděné hnědými pupencovými šupinami. Pokryvka květová bezstopečná, barvy růžové nebo broskvočervené, někdy lilákové, zřídka bílé, vždy velmi avšak mámivě voňavá, nálevkovitá, 4sečná s 8mi tyčinkami obklíčenými, překrátkou čnělkou (strmělkou) a bliznou hlavovitou.

Plod, zvící hrachu velký, kulovitý, s krátkou malou končetinou, barvy červcové nebo také žluté, šlávnatá peckovice s peckou trochu smáčknutou, jednosemennou.

Doba květu: v březnu a dubnu.

Stanoviště: v stinných, vlhkých horských lesech.

Naleziště: okolo Brna, v Adamově, na Hadí hoře, v roklině mezi Kohoutovicemi a Pisárkami (Schreibwalb) a jinde v lesích Moravy a Slezska.

Tento malý keřík vyznačuje se svými líbezně voňavými květy, nimiž lysé větve jeho ozdobeny jsou. Kořen, kůra, listy a ovoce, vydávají mnutí přehusný zápach ze sebe, chutnají z počátku jen maličko, hned potom ale příliš prudce palčivě; i na kůži způsobují pálení a zčervenění, zprýskují jí, až ji konečně docela zničí. Uvnitř působí bylina tato co jed nad míru nebezpečný a prudký, tak že již něco málo ovoce z rostliny této, od dítěte požitého, smrt přináší. Kůra bývá z husta sbírána pro lékárny, kdežto vně (povrchně) co

prostředek kůži silně dráždící, nebo zpryskující, potřebována bývá. Keřík tento bývá velmi často i v zahradách chován, an jeho velmi časné, růžové a voňavé květy tuze oblíbené jsou; děti však a nezkušených třeba vždy v takých pádech varovati před požíváním jeho pěkného ovoce, kteréžby je k tomu snadno lákati mohlo.

22. Lýkovec bobkový,

lat. *Daphne laureola*, něm. Der immergrüne Seibelfaß ob. das Lorbeertraut.

Rostlina tato jest, co do vlastností, předešlé podobná; kůra její používá se právě tak, jako kůra předešlé. Liší se ale o něco většími, kožovitými, vždy zelenými, na lici leskle tmavo zelenými, na rubu bledšími listy, pak korou šedočernou, a květy žlutavo-zelenými, které z oužlabíčkův vrchních listů v kratičkých hroznech, téměř okolkovitě vynikají. Peckovky jeho jsou vejčité, modravo-černé. Kvete hned na začátku vesny, roste v lesech horských a nalezá se u Jaroslaviče na hranici rakouské.

23. Lýkovec vonný,

lat. *Daphne Cneorum*, něm. Der rosmarinblättrige ober wohlfriechende, auch Kneifer-Seibelfaß ober das Steinnöschgen.

Jesti to kříček malý, nízký nebo podnešený, s listy četnými vždy zelenými, ouzkými, skoro klínovitě stejnoširokými, tupými, hroťitými, lysými, kožovitými; květy jeho líbezně voňavé, růžové nebo nachovočervenavé, zřídka bílé, jemnými chloupky porostlé, sedí na konci větví v chomáčky rozpostavené. Doba květu v dubnu až do června. Peckovky jeho jsou téměř suché, žlutočervené a konečně hnědé; roste na výsluní, na chlumech písečných a lesnatých a nalezá se v okolí Brněnském, v Pisárkách (Schreibthalb), na Hadí-boře a jiných místech v Moravě.

Tento druh lýkovce jest něco menší prudkosti a ostroty, též není tak nebezpečný, jako druh první.

24. Vranovec čtyřlístý,

lat. *Paris quadrifolia*, něm. Die gemeine Einbeere ober Wolfsbeere.

Kořen, mnoholetný, bledohnědý, dosti dlouhý, rovno-vážný, proplétající se, co brk tlustý, sukovatý, na člancích vláknatý.

Lodyha, přímá, jednoduchá, $\frac{1}{2}$ —2 střevice vysoká, oblá, lysá.

Listy, v hoření polovici lodyhy po čtyrech kříž dělající (zřídka po 2, 5 nebo 6ti), široké, elliptické, nebo přímovějčité, krátce zakončené, nejcelejší, sedavé, lysé.

Květy, toliko jeden na konci lodyhy vztýčený; kalich nebo vnější obvod čili okruh pokryvky květové 4lístý, zelený, vnitřní okruh čili koruna květová též 4lístý, lupénky ale užší, skoro šidlovité žlutozelené; tyčinek 8, zárodek kulovitý, na hoře sploštělý, s jamkou 4brázdou, krátkou čnělkou (strmělkou) a 4mi bliznami nazad zkřívenými.

Plod: bobule černomodrá, kalichem otočená, velká, 4stranná, zakulatělá, 4pouzdrá, s semeny mnohými ve dvouh pořadích.

Doba květu: ku konci května až do července.

Stanoviště: v stinných, vlhkých lesích, rovin a chlumu, někdy také podle plotův a trníšť.

Naleziště: na mnoha místech Moravy a Slezska, obzvláště v luhách Rájského hájku okolo Brna, v Adamově, na Buchlovských kopcích, na předhoří Tater, v nejbližších Jeseníku okolicech, okolo Heraltic v Slezsku a t. d.

Tato rostlina náleží mezi mámivě-ostře jedovaté, zápach její jest nepříjemný a omamující, onen kořene čpavo-těkvavý (rychle pomíjející); chuť hnusná. Bobule (jahůdky), mající v sobě šťavu červenavou, způsobují, požití, dávení, křeč v žaludku a jiné škodlivé následky. Kořen používán v lékařství.

25. Rojovník bahni,

lat. *Ledum palustre*, něm. *Der Sumpfsperst ober wilber Rosmarin*, auch *Rrenze*.

Kořen, dřevnatý.

Lodyha, přímá, 2—4 stěvíc vysoká, na dně 2—3 dílná, dřevovitá, hnědočervená do šedavého, k vršku větvenatá, mladší větve rezavě-plstité.

Listy, ouzko-kopinaté nebo skoro stejně široké, kožovité, po kraji podehlíplé, krátko-řapíkaté, tupé na líci tmavozelené, vtisknutými žilkami téměř vráskovité, na rubu silně rezavé, nebo skoro rudo-plstité.

Květy, na konci větví v okolíky rozpostavené; stopky květové dlouhé s končitými dutými (u vnitř prázdnými) krycími lupénky, které jsou rezavorudé, lepkavé (přilepavé), také něco málo pyřité; kalich 5 zubý; koruna co sněh bílá, kolovitá, příjemně voňavá, omamující.

Plod: 5tipouzdrá, podlouhle vejčitá hnědobarevná tobolka, zpočátku stříbravo-kropenatá, později hnědá, rok viset zůstávající s mnohými malými semeny.

Doba květu: v květnu až do července.

Stanoviště: v lesech bařinatých a močálovitých, pak na rašelínách.

Naleziště: v pohoří Viesenberském, na Jeseníku, a u Hynčic.

Rojovník bahni má ve všech svých částkách mámivě ostrý jed. Listy jeho z mládí jsou zápachu aromatického, později omamujícího, chutnají hořko a trpce; nesvědění sládeci berou je na místě chmelu do piva, by se tím silnějším a opojnějším stalo. Listy tyto bývají také v lékařství potřebovány.

26. Pryšec chvojka, čili kolovratec cypřišový, též hadí mléko.

lat. *Euphorbia cyparissias*, něm. *Die chypressenartige Wolfsmilch*.

Kořen mnoholetý, dosti dlouhý, větvenatý, mnohoblavý.

Lodyha přímá, $\frac{1}{2}$ —1 stěvíc vysoká, dole silno bliznatá a obyčejně červenavá, na hoře listy hustě porostlá.

Listy stejně široké, ouzké, celokrajní (nejcelejší), lysé, na větvích nekvétoucích přeouzké a přiblížené; pokryvečky (krycí listky) květů skoro kosočtverečné (routovité) nebo tříuhelno vejčité, obyčejně ze zelena žluté, po odkvětení však často červené.

Květy, na konci lodyhy v okolík mnoho pramenný rozpostavené; každý pramen rozdělen rozsochatě čili vidličitě a nese na konci několik květků; lupénky korunové jsou dvourohé.

Ovoce: tobolka, zakulatěno - tříuhelná, 3 pouzdrá, na svých třech tupých hřbetních stránkách přejemnými tečkami čili raději bradavičkami drsnatá; v každém pouzdře jest válcovitě-okrouhlé, sladké a hnědé zrnko semenní.

Doba květu: v dubnu až do června.

Stanoviště: na suchých lukách a pastviskách, na výsluní oblumův, po mezích a podle cest.

Naleziště: v Moravě a Slezsku povšechně rozšířená.

Rostlina tato má přeostře mléko, které z lodyhy, listův a kořene vyprskuje, jak skoro tyto od byliny odtrhneme. Semeno jest vlastností mámivé, a působuje, požitě, obyčejně silnou běhavku. Prudká mlékovitá šťáva této byliny ostatně zhusta k zapuzení neřádu potřebována bývá.

Krom toho mnoho jiných ještě odrůd pryšce (*Euphorbia*) ve vlasti naší, a sice přehojně, se nachází, které však toliko co podezřelé považovati slušno, an mléčitá šťáva většiny těchto odrůd mnohem méně prudká a hlodavá (rozžíravá) jest.

Odrůdy tyto jsou:

a) Pryšec bahní, lat. *Euphorbia palustris*, něm. Die Sumpf-Wolfsmilch.

b) Pryšec obecný, lat. *Euphorbia esula*, něm. Die Esels-Wolfsmilch.

c) Pryšec lesní, lat. *Euphorbia amygdaloides*, něm. Die Walbwolfsmilch.

d) Pryšec kolovratec, lat. *Euphorbia helioscopia*, něm. Die Sonnenwendige Wolfsmilch.

e) Pryšec křížmolistý, lat. *Euphorbia lathyris*, něm. Die Kreuzblättrige Wolfsmilch., — a mnoho jiných.

27. Samorostlík klasatý čili vranec.

at. *Actaea spicata*, něm. Das gemeine oder ährenförmige Christoffstraut auch Christoffswurz.

Kořen, mnoholetný, mnohohlavý, šikmý (kosý) a ohnutý, prsténkovitý, trochu sukavý, hnědočervený, sušením zčerná, uvnitř žlutavý, četnými dlouhými a větevnatými mrcasy osazený.

Lodyha přímá, 1—2 střevice vysoká, oblá, jednoduchá, k vršku trochu větevnatá, lysá, hladká.

Listy, některé kořenostojné, 2—3 lodyhové, všechny velké, s řapíky dlouhými, dvojnásobně nebo trojnásobně sekané; lístečky vej-

čítě nebo srdcovitě nařezané, pilované, zakončené, na hoře lysé a přileslé, dole podlé žilek tenoučkými chloupky slabě porostlé.

Květy v hrozen krátký a řídký rozpostavené; pokryvka (květová) dvojnásobná, lupénky kalichové 4, zelenavo-bílé do nachovo-červenavého, průšivé (rychle opadající); lupeny korunové též 4, bílé, takéž i četné tyčinky; pestík (matečník) toliko jeden, s bliznou přisedavou.

Plod: bobule mnohosemenná, lesklá, černá.

Doba květu: v květnu až do července.

Stanoviště: v lesích stinných hornatých a chrástích.

Naleziště: okolo Brna, Brumova, po středních a vyšších horách Opavského a Těšínského kraje.

Kořen byliny té jest chuti ostré a hořké, avšak bez zápachu; požívání této rostliny jest velmi nebezpečné a škodlivé, i způsobuje průjem (běhavku), omámení, třeslivost. Ostatně bývá i v lékařství potřebována.

28. Vlastovičník větší, neb krvovník, nebeský dar, celidonia, celduně.

lat. *Chelidonium majus*, něm. Das gemeine ober große Schöllkraut, Goldwurz, Schwalbenkraut.

Kořen mnoholetný, dosti silný, větvnatý, vypouštějící četné mrcasy, vně černavo-rezavý, uvnitř pomarančový.

Lodyha přímá, 3 střevíce vysoká, zakulatělá, více méně huňatá, na kolínkách trochu napuchlá, rozsochatá.

Listy střičně zpeřeně sekané, s okrojemi vejcovitými, tupě laločnými, trochu chloupkatými; listy kořenové s dlouhými řápkami.

Květy v 4—8 květné okoliky rozpostavené, na stopečkách skoro na palec dlouhých, s pokryvečkou malounkou, vejčitou, průšivé, zelenavo-žluté, 4 květové lupeny však syto žluté; tyčinek 20—30, matečník jeden.

Plod, v šešulkách asi 2 palce dlouhých, válcovitě kulatý, semeny ale sukovatý, na konci s bliznou dvoulaločnou, smáčknutou. Semena jsou vejčitá, černavohnědá, řadami puntíků mělce důlkovitých, a nad pupen hřebenem žláznatým, smačknutým opatřená.

Doba květu: v květnu až do září.

Stanoviště: podle trníšť, plotův, zdí, na rumoviskách, též na jiných stinných místech.

Naleziště: v Moravě a Slezsku povšechně a hojně rozšířena.

Tato bylina naplněna ostro-mámivou mlékovitou šťávou, barvy žluté, která, jak mile částčku té rostliny odtrhneš, ihned vypryskuje; kořen a nať jsou zápachu nepříjemného, chuti hořké a ostré; požil-li ji kdo u větší míře, působí právě tak škodlivě, jako všechny jiné mámivé ostré jedovaté byliny. Také ji potřebují v lékařství.

29. Voměj jedhoj, čili mníšek dobrý,

lat. *Aconitum anthora*, něm. Der feinblättrige Eisenhut, ober die Giftsturmhaube.

Kořen, dole řepovitě hliznatý, hořkoostřý, a brzo potom zase odporne sladkavý, zápachu trochu nepřijemného.

Lodyha, 1—2 střevice vysoká, přímá, zakulatěle hranatá, dole lysá, na hoře pýřitá, obyčejně listy hustě osazená.

Listy, mnohé, obyčejně bledozelené, zřídka tmavě travo-zelené, lysé nebo pýřité, s mnohými rozporami, a uzounkými odštěpkami.

Květ, na konci lodyhy latovitý hrozen dělající, bledo- hlino- žlutý, pokryvky (květové) čili okvěti a sloupky kratičkými chloupky porostlé; lebka více než polokružně klenutá, v dosti dlouhý zoban vyběhající, a nim chobot dělající; medník (nectareum) překrátký, ostroha ale a pysk na nim velmi dlouhé, pysk též široký a na konci obšrdčitý.

Ovoce: v měchýříkách, měkkými chloupky porostlých; semena svraštělá, černá.

Doba květu v srpnu a září.

Stanoviště: v lesech horských, podle křoví a stromů, též u zřítel horských.

Naleziště: v pohoří Viesenberském, na Karpatech moravských a na několika málo místech kraje Těšínského.

Tato ve vlasti naší pořídku rostoucí bylina má v sobě prvky mámivě ostře jedovaté, obzvláště v kořenu, který také proto od lékarníků zhusta hledán a používán bývá.

30. Voměj šalameunek, též zlý mníšek, mordovník.

lat. *Aconitum Napellus*, něm. Der furchhelmige Sturmhut, auch der wahre ober Napells Eisenhut.

Kořen, zakulatěle řepovitá, hnědá, co ořech velká hlíza, s mrcasy větevnatými, mající obyčejně jednu nebo dvě mladší, z ní vyrostlé, vedlé sebe.

Lodyha 2—5 střeviců vysoká, vztyčená, zakulatělá, hranatá, nahoře častěji větevnatá, ostatně téměř lysá.

Listy, četné (mnohé), tmavozelené a lesklé, lysé, vespod bledší, 3—5ti rozporami (rozštěpy) hluboce rozdělené, oukrojky na dosti úzké laloky rozštěpené.

Květy, s hlavitou ostrohou a prohnutým, vykružovaným pyskem medníka, chlupatými nitkami prášnikonosnými, lebkou polokruhovitě otevřenou s krátkým tupým zobanem, klinovitými květovými lupeny, z nichž dolnější delší, všechny obyčejně tmavo fialové, zřídka červenavé nebo bílé, vně lysé, uvnitř buňaté.

Plod, 3—5 tupých tobolek, nahnědlých, lysých, ostnem zkrveným se končících, s semeny černohnědými, zaostřeně tříhranatými, které na hřbetě přímými nebo sehnutými vráskami napříč pokryté jsou.

Doba květu: v červnu a červenci.

Stanoviště: na travnatých a vlhkých místech vyšších hor.
Naleziště: na Špiglické sněžce, u Jeseníku, u Vrbna (Würbenthalu) a u Kunova.

Rostlina tato bývá velmi často v zahradách chována, kdežto svými pěknými modrými květy nemalou okrasou bývá; všechny částky, z nichž bylina tato sestává, jsou jedovaté, obzvláště ale kořen a semeno, také i květy, které včelám pastvu poskytují, čímž pak i med jedovaté vlastnosti nabývá, za kterouž příčinou radno, tyto rostliny vždy z blízkosti oulův a včelínův vytrhati. Avšak pro lékárny bývá zhusta sbírána a co důležitý lék považována. Ostatně jest velmi mnoho odrodků této rostliny, které však vesměs co do jedovatých vlastností a léčivých sil jsou sobě rovny.

31. Voměj obecný.

lat. *Aconitum cammarum*, něm. Der langhelfmige Sturmhut.

Kořen hliznatý, téměř stejný s kořenem voměje šalamounka čili zlého mníška.

Lodyha též zcela podobná předešlé.

Listy s trochu širokými, 3 rozštěpnými, pýřitými oukrojky.

Květy, v hrozen latitý rozpostavené; lebka přímá kuželkovitě klenutá, s přímým předstrčeným zobanem, vztýčenými medníky, lysými nitkami prášnikonosnými, dosti velká, bledofialová nebo bílá s krajem modrým.

Plod: černohnědá semena v dlouhých zakončitých tobolkách.

Doba květu: v červenci až do srpna.

Stanoviště: ve vyšších horách, podlé zřidel a potoků.

Naleziště: v pohoří Viesenberských, na hoře Stračově u Karlsbrunu, v Jeseníku.

Tato rostlina, která předešlé velmi podobná jest, má též mnoho odrodků, které ale ty samé jedovaté vlastnosti a léčivé síly v sobě skrývají, pročež také od lékárníků hledána a používána bývá.

32. Voměj psímor, vlčí mor,

lat. *Aconitum lycoctonum*, něm. Der Wolfesturmhut.

Kořen: hlizovitý, větevnatý, mnohé mrcasy vypouštějící, černohnědý, ostře hořký, zápachu nepříjemného.

Lodyha, 1—4 stěvice vysoká, jednoduchá nebo větevnatá, zakulatěle hranatá, téměř lysá nebo měkkými chloupky porostlá.

Listy, nejdolnější s řapíky předlouhými srdcovité, zakulatěle 7—9 dílné, hořejší 5 dílné, nejvrchnější sedavé a jen 3 dílné, laloky nařiznuté, pilované, bledozelené, trochu bělavě-strakaté.

Květy, v hroznech jednoduchých nebo větevnatých, žluté nebo ochrové (hlino žluté), řídčeji bledolilákové, nebo s proužkem lilákovým na hřbetě lebky, nebo fialové, vně outlými chloupky porostlé, s lebkou válcovitou, téměř kuželkovitou, zobanem krátkým.

Plod, v měchýříkách podlouhavých, lysých nebo měkkými chloupky osazených; semena černohnědá, sraštlá.

Doba květu: v červnu až do července.

Stanoviště: v horských lesech.

Naleziště: na Polavských kopcích, okolo Hamrů (Adamova) a v Jeseníku.

Rostlina ta má kořen zápachu smradlavého, chuti hoře prudké, odvarem z tohoto kořene možná zmařiti psy, kočky a jiný neřád a hmyz; též listy jsou náramně jedovaté a bývají od lékařníkův zhusta hledány.

33. Voměj pravý, též svolina,

lat. *Aconitum Stoerkianum*, něm. Störks Elfenhut ober der große blaue Sturmhut.

Kořen ředkvovitý, dlouhoocasatý, s mnohými pobočnými marcasy, jenž outlými ssajícími vláseničkami hustě osazené jsou, které jestli rostlina dlouho na jednom místě stála, hnědou plst dělají.

Lodyha, 2—3 stěvice vysoká, vztýčená, oblá, listy hojně porostlá.

Listy, tmavozelené, olejovitě lesklé, nejdolejší s dlouhými řápkami, řápky k listu zoužené, trochu žlábkovité; list samý srdcovitě zakulatělý, nohovitý 7dílný; rub s žilkami, zřetelně povysedlými, jest barvy jasnější.

Květ, v krátký hrozen rozpostavený, s trochu větevnatými dolejšími stopkami, odstávajícími, podnešenými, které před koncem ztlustlým, trochu huňatým, dvouma krátkými, kopinatými, naprotějšími krycími lupénky opatřené jsou. Květy jsou prostředně velké, tmavě fialovo-modré. Lebka klenutá, trochu smačknutá, oba prostřední kalichové lupeny téměř okrouhle lasturovitě ohnuté, dolejší ale elliptické; korunové 2 lupeny ležejí na hřbetě lebky zahnuté a jsou bledomodré; na semeništi 20—30 dvouzubých, chlupatých nitek prášnikonosných, s okrouhlým černým prášníkem, v němž bělavý pyl (pel, prach) se nachází. Sloupkův 3—5, majících krátkou, modrou, vždy skloněnou strmělku.

Plod, v 3—5 naběhlých, přes $\frac{1}{2}$ palce dlouhých měchýříkách, s krátkými, jehlancovitými, síťovitými, sraštlými černohnědými semeny.

Doba květu: v červnu až do srpna.

Stanoviště: v lesech horských, též na obděláných polích, blízko potoků.

Naleziště u Lomnice, Hamrů (Adamova), na Polavských kopcích, u Vigšteinu a v jiných okolínách Moravy a Slezska.

Všechny částky této byliny, obzvláště ale listy a kořen, chovají v sobě náramnou prudkost, způsobují, požití, palčivou bolest, příšné odlučování slin se žláz slinových, brzo též nastoupí dávení, zimničné ohladno, závrať, ospalost, třeslivost a posléze smrt. Také v lékařství bývá potřebována, pročež zhusta sbírána.

34. Ostrožka polní, stračka, svalník polní, ostruha rytířská,
lat. *Delphinium consolida*, něm. *Der Felsrittersporn*.

Kořen tenko větvenovitý, mrcasatý.

Lodyha, 1—2 střevice vysoká, rozkladitě větevnatá, pýřitá.

Listy, slabě zelené, mnohobláňné, s chobotami široce-kopinatými.

Květy: fialovo-blankytné, okvětové lupeny, vně na koncích trochu zeleno-náhnědlé, nejvrchnější je sedavý, vejčité podlouhavý s ostrožkou tenkou šidlovitou, ostatní čtyry krátce stopkaté, jakby přibité, skoro elliptické. Listovitý medník jesti dole nahnědle bílý, na hoře fialový, 3laločný, prostřední laloček delší, užší a dvakrát rozštípený na dně, s ostrožkou brázdovanou, a svou plochou (povrchností) tyčinky a sloupky pokrývající. Květy v odvislé okolíkovité hrozny rozpostavené, stopěčky (květové) delší dolního krycího listu, ostruha dvakrát tak dlouhá jak květ.

Plod, v měchýříkách, podlouhovato vejčitých, na konci, kde se otvírají, šidlovitých, s černými semeny.

Doba květu v červnu až do srpna.

Stanoviště: na rolích mezi obilím.

Naleziště: všude v Moravě a Slezsku, a přehojně.

Bylina ta má prudké a hořko chutnající semena, které, snědl-li je kdo, silnou bėhavku a jiné škodlivé následky způsobují; právem ji tedy mezi podezřelé počítají. Krom toho jest ještě několik odrodků stračky, které se však toliko několika málo známkami od sebe liší, a též mezi podezřelé jedovaté byliny vřaděny býti mohou, jako:

a) Ostrožka znamenáná, nebo svalník královský,

lat. *Delphinium Ajacis*, něm. *Der Gartenrittersporn*,

liši se od rodu předešlého toliko většími, oblohomodkými, nachovými nebo růžovými, bílými nebo pestrými (strakatými) květy, v husté brozny rozpostavenými; ve vlasti naší v zahradách povsechně chována.

b) Ostrožka vysoká,

lat. *Delphinium elatum*, něm. *Der hohe Rittersporn*,

4—8 střeviců vysoká, má srdcovitě-zakulatělé, 5—7 rozštípné, dlanité listy, velké fialovo-lazurové květy, v brozdech 2 střevice dlouhých, mnohokvětých, neohybkých, rozpostavené; roste na travnatých místech a podlé potokův v roklinách Sudetů.

35. Pryskyřník plamének,

lat. *Ranunculus flammula*, něm. *Der brennende oder kleine Sumpfschuppenfuß*.

Kořen, mnoholetný, s četnými, dlouhými, dosti silnými mrcasů sestávající.

Lodyha podneslá nebo vztyčená, někdy kořenatější, 1 stěvicí vysoká, jednoduchá nebo málo větvnatá, lysá, mnohokvětá.

Listy, nejdolnější s dlouhými řapíky, vejcovité nebo eliptické, hořejší s kratšími řápkami, trochu ouzekopinaté, méně nebo více dolejších outle zoubkaté, nejvrchnější sedavé, mnohem užší, nejcelejší, všechny neobyčejněji lysé.

Květy, malé s odstálými, nebo téměř přehrnutými kalichovými lupeny, zlato- nebo citrýnožluté; lupeny korunové silně lesknoucí.

Plod, v tobolekách (šešulkách) obvejčitých, slabě krajovaných, malým brotíkem opatřených v hlavičkách kulovitých.

Doba květu od června až do srpna.

Stanoviště: na mokřích, bařinatých loukách, na březích rybníkův a na písčitých pobřežích řek.

Naleziště: okolo Rosic, Krumlova, Sloupu, na lukách podlé řeky Moravy u Hradiště a na mnohých jiných místech.

Rostlina tato jest hlodavo prudká a bývá zde onde k prýštění potřebována.

36. Pryskyřník lýtý, též litník, žarouš, jaskyr,

lat. *Ranunculus sceleratus*, něm. *Der blasenzehende Schuppenfuß*, auch *Gift- oder Wasserhuppenfuß*.

Kořen, s mnohými mrcasy, bělavý, jednoročný.

Lodyha, vztyčená, 2—3 stěvice vysoká, větvnatá, mnohokvětá, tlustá, dutá, obyčejně lysá, řidčeji slabě pýřitá, štávnatá.

Listy, obyčejně zcela lysé a silně lesklé, trochu štávnaté, dolejší s dlouhými řapíky, dlanité, 3laločné, řidčeji 5tilaločné, laločky slabě 3rozštěpně tupé, hořejší listy s krátkými řápkami, 3dílně užší, a trochu zoubkaté, nejvrchnější téměř stejně široké, celokrajní.

Květy, malé, bledožluté po bocích a na konci lodyhy, s pršivými (opadovými), vejčitými, měkkými chloupky porostlými a podluhovatými korunovými lupeny.

Plod, přemalý, vejčitý, u velkém počtu semenišťé válcovité pokrývajícími, a tak podlouhavou, tupou hlavičku dělajícími.

Doba květu: od června až do září.

Stanoviště: v lůžech a příkopech, podle břehů řek a rybníků, a na místech zaplavených.

Naleziště: v Moravě a Slezsku dosti hojně, obzvláště okolo Komárova, Mušova, Hodonína, Krňova at. d.

Tato bylina jest tak prudká a hlodavá (rozžiravá), že položena zevnitř na kůži, ji i hned zpryskuje a vředy dělá; ještě nebezpeč-

nějí však působí uvnitř, kdežto žaludek a vnitřností s hroznými bolestmi zapaluje, načež brzo smrt následuje. Ostatně i tato bylina v lékařství s prospěchem potřebována býti může.

37. Pryskyrník prudký,

lat. *Ranunculus acris*, něm. Der scharfe Hahnenfuß, auch Schmalz- oder Butterblume.

Kořen hlízovitý, s mnohými, dlouhými, jednoduchými mrcasy.

Lodyha vztýčená, okrouhlá, 2—4 stěvičky vysoká, dole přitisknutými, nehybnými chloupky porostlá, nahoře však lysá.

Listy na obou stranách kosmaté, obyčejně v prostředku tmavo- nebo krvavo-červeně strakaté. Listy kořenové s dlouhými řápkami, řápky tuhými chloupky porostlé, hořejší listy s krátkými řápičky nebo sedavé, všechny ždílné, laloky mnohokrát rozštípené nebo stříhano-pilované.

Květy, stopěčky květní oblé; lupeny kalichové odstávající, chloupkaté korunové lupeny zakulatěle klinovité, nahoře jednou nebo dvakrát vykrúzované, skoro obšrdčité, leskle zlatožluté, na dně bledší.

Plod šešulky obvejčité, čočkovitě smačknuté, hladké, s krátkým, končítým, přikřiveným zobanem v hlavách.

Doba květu: v květnu až do srpna.

Stanoviště: na lukách, v hájích, lesích; též na pastviskách, travnatých místech, v rovině a na kopcích.

Naleziště okolo Brna, Hradiště, Znojma at. d., přehojně na mnohých místech Moravy a Slezska.

Bylina tato chová se v zahradách plnokvětá, jest právě tak prudká a rozžíravá, jako rod předešlý, bývá též v lékárnách potřebována.

38. Pryskyrník jazykovitý, metoluník,

lat. *Ranunculus lingua*, něm. Der groſſe Sumpfhahnenfuß, auch der zungenblättrige Hahnenfuß.

Kořen mnoholetný, četnými mrcasy přeslenovitě osazený, dlouhé, plazivé výstřelky vysílající.

Lodyha, nehybko přímá, dutá, větevnatá, 2—4 stěvičky vysoká, lysá, toliko na hoře přitisknutými chloupky pokrytá.

Květy, převelké, kalichové lupénky žlutavé, měkkými chloupky porostlé, široce vejčité; květní lupeny klinovitě zakulatěle, lesklé, barvy žloutkové, na rubu čárkované.

Plod, v šešulkách široko krajných, s širokým a krátkým zobanem, hlavičku kulovitou dělajících.

Doba květu: v červnu až do srpna.

Stanoviště: na bařinatých loukách, podlé hlubokých přikopů, a v rybnících.

Naleziště: v palachu rybníků dačanského a bradištského, okolo Opavy, v příkopech městských u Krnova, a na mnohých jiných místech. Tato bylina chová ve své šťávě náramně palčivou prudkost, a jesti co do jedovatých vlastností a léčivých sil všem předešlým rodům pryskyřníka podobná, z nichž přemnoho ještě odrůdků ve vlasti naší se nachází, které vesměs dle svých ostře rozžíravých vlastností mezi byliny jedovaté počítány býti mohou. Poněvadž pak tyto odrůdy jen málem od nadzmiňovaných druhův (rodů) pryskyřníka se liší, podáno tu toliko vypočtení nám nejznámějších a nejhojněji se vyskytujících rodů, a sice:

a) Pryskyřník vodní, lat. *Ranunculus aquatilis*, něm. *Der Teich-Saßnenfuß*.

b) Pryskyřník plynoucí, lat. *Ranunculus fluitans*, něm. *Der fluthebe Saßnenfuß*.

c) Pryskyřník zahradní turecký, lat. *Ranunculus asiaticus*, něm. *Der Garten-Saßnenfuß*.

d) Pryskyřník všelistý, lat. *Ranunculus auricomus*, něm. *Der goldgelbe Saßnenfuß*.

e) Pryskyřník mnohokvětý, lat. *Ranunculus polyanthemos*, něm. *Der vielblütige Saßnenfuß*.

f) Pryskyřník lezavý, lat. *Ranunculus repens*, něm. *Der kriechende Saßnenfuß*.

g) Pryskyřník bambulínatý, lat. *Ranunculus bulbosus*, něm. *Der knollige Saßnenfuß*.

h) Pryskyřník rolní, lat. *Ranunculus arvensis*, něm. *Der Acker-Saßnenfuß*.

39. Čemerice smrdutá,

lat. *Helleborus foetidus*, něm. *Die stinzenbe Nießwurz*.

Kořen, mnoholetný, co prst tlustý, 5—10 palců dlouhý, věténito-větevnatý, černohnědý, s mnohými silnými větevnatými mrcasy.

Lodyha, přímá, nebo šikmá (kosá), 1—2 stěvice vysoká, oblá, listy hojně pokrytá, na hoře větevnatá a krátko žlázoovitě chloupkatá.

Listy, kožovité, dolejší s dlouhými řápkami, nohovitě s 7—9 oukrojky ouzce kopinatými, zakončité pilovanými, nejvrchnější 3—5 dílné na velkých širokých řápkových pošvách; krycí listy v blízkosti květův vejcovité nebo vejčité kopinaté.

Květ, žlutavozelený, plosko zaokrouhlené lupénky okvětové obyčejně nachovo-červeně lemované.

Plod záleží z 2—3 přismačknutých, měkkými chloupky porostlých měchýřkův.

Doba květu: často již v únoru a březnu, nebo v dubnu a květnu.

Stanoviště: na chlumech a kopcích, také v horských lesech.

Naleziště: u Krnova v Slezsku, u Hostína, Vranova, Bohotic v Moravě.

Celá tato bylina jest zápachu nepříjemného, chuť hořko ostrá, a chová v sobě prudký jed, tak že odvar z ní k umoření všelijakého neřádu a hmyzu se potřebuje.

40. Čemeřice černá, kýchavka, sv. ducha koření, černé koření,

lat. *Helleborus niger*, něm. *Die schwarze Nießwurz* oder *Christwurz*.

Kořen, mnoholetný, $\frac{1}{2}$ palce tlustý, 2—3 střevice dlouhý, přímý nebo sem tam zakřivený, s prsténkovitými sukami, hnědý, uvnitř bílý, mnoho vlášení dlouhého, dužnatého, obyčejně plstítkami šhloupky pokrytého, vypouštějící; zastárnuvši stává se tlustším, kratcím, více součkovatě větevnatým a mnohohlavým, tmavohnědým do černavého.

Lodyha, bezlistá, na píd vysoká, nebo trochu vyšší, oblá, a lysá, jednokvětá, zřídka dvoukvětá, pod květem jeden nebo dva někdy i tři vejčité nebo podluhovaté krycí lístky nesoucí; kořen ale vysílá mnoho takých lodyh nebo stvolů, které častěji také nachovo-červeně strakaté jsou.

Listy, toliko z kořene vycházející, s dlouhými řapíky, kožovité, nohovitě, s 7—9 lesklými, podlouhavo klínovitými nebo kopinatými k vršku pilovito-zoubkatými okrojky.

Květy, velké, bílé nebo bleďo-růžové, po odkvetení zelenavé, posléze hnědé, medníkové čepičky zelené nebo zelenavo-žluté.

Plod, z 5ti nebo více smačknutých, kožovitých, končitých měchýříků záležející, na dně obyčejně ještě uvadlým okvětím otočený, s semeny vejčitými hnědými, po boku pupkovitou obstrou opatřenými.

Doba květu: bylina tato kvítává uprostřed zimy, v lednu a únoru; také někdy ještě v březnu.

Stanoviště: v lesech horských.

Naleziště: okolo Hamrů (Adamova), Sloupu, Třebové, a v Slezsku ve vysokým Jeseníku.

Kořen této byliny skrývá v sobě prudkou, živičnatou, horkou jedovatinu, takže u toho, jenž ji požil, brzo průjem (běhavka) a jiné zlé následky se objevují. Bývá také v lékárnách často používána.

41. Čemeřice zelená,

lat. *Helleborus viridis*, něm. *Die grüne Nießwurz*.

Kořen, podobný onomu čemeřice černé.

Lodyha, dvousečná, 2—4 květá.

Listy, větší, nohovitě, s 9—11 ouzce kopinatými, po obou stranách zakončitými, přestře a téměř dvojnásobně zpilovanými okrojky, lysé.

Květy, jednobarevně zelené, nebo zelenavožluté; lupeny okvětové vejčité, tupé, oužlabité.

Plod, podobný onomu obou předešlých rodův.

Doba květu v březnu a květnu.

Stanoviště na pahorcích, kopcích, v zahradách ovocních, pod křovím, blízko příbytků lidských.

u Naleziště: okolo Kopřinova, Krňova a Bodanovic.

Kořen a pat této byliny jsou zápachu velmi nepříjemného, chuti hořko ostré, a bývají v lékárnách zhusta s kořenem a patí černé a smrduté čemeřice pomíchány.

42. Koníklec luční, zvonek kuchyňský, větrnice,

lat. *Anemone pratensis*, něm. Die Wiesentüpfelwelle ober Weißwurz.

Kořen, větevnato-vláknatý, chocholatý, černohnědý.

Lodyha (toliko v čas květu se naskytující), přímá, kosmatá, později chloupkatá.

Listy na kořenu stojící, dvojepeřenosečné, s oukrojky stejnošírokými, zakončitými, brázdovanými; sedavé pokryvkové listy jsou mnohobláňné.

Květ, stvol obyčejně k hořejšku zkrivený, květ zvonkovitý, visutý, černofialový a vně celý kosmatý; lupeny květové jsou na konci přehnuté a ochlípené.

Plod v šešulkách obvejčitých, dlouhooocasatých.

Doba květu: v dubnu až do května.

Stanoviště: na výslunných suchých chlumech, loukách, obzvláště v písčitých okolicech.

Naleziště v písáckách (Schreibwald) a v Lišenském lese u Brna, u Čejče a Sárdic, na Doubravě okolo Bzence, v lesu Hodonínském, u Rakšic a Bohotic, okolo Červené Vody a na mnohých jiných místech v Moravě a Slezsku.

Tato bylina náleží mezi mámivě-prudké jedovaté byliny a jest za čerstva chuti palčivé, což obzvláště o kořenu platí; může se ostatně i v lékařství potřebovati. Sem náleží též:

43. Koníklec obecný,

lat. *Anemone pulsatilla*, něm. Das violette Windröschen.

Předešlému docela podobný, toliko s tím rozdílem, že květy nejsou černofialové, nýbrž prostěfialové; vyskytuje se také valně na těchže stanovištích, jako předešlý, v obou krajích.

44. Hlaváček jarní, falešné koření černé,

lat. *Adonis vernalis*, něm. Der Frühlings-Adonis ober Liebespfail.

Kořen, vně hnědočerný, uvnitř bělavý, mnohohlavý.

Lodyha, jednoduchá, vztýčená, 1 střevíc vysoká, bílými chloupky pokrytá.

Listy, stojí střídavě a jsou na mnohé, ouzké končité lístky rozděleny; nejspodnější jsou řapíkaté, hořejší objímavé.

Květy konečné, ojedinelé, na kratičké stopce visuté; kalichové lupeny vysoké, krátce chloupkaté, proužkované, na konci s jednotlivými zoubky; korunových lupenův 12—16te, krásně žlutých, rozložitých, kopinatých, na konci zoubkatých, čárkovaných.

Plod v tobolkách vráskovitých, kosmatých, skřívený konec majících.

Stanoviště: na rolich suchých, výslunných místech a chlumovních lukách.

Naleziště u Čejče, Hovorán, na Polavských kopcích, na Voframském kopci (Miskogel) a jinde.

45. Hlaváček miniový, také hoříkvět,

lat. *Adonis aestivalis*, něm. *Der Sommer-Lebeespfeil*.

Kořen, předešlému podobný.

Lodyha, přímá, 1 $\frac{1}{2}$ stěvice vysoká, oblá, žlábkovaná.

Listy, dolejší řapíkaté, ostatní šedavé, všechny ale trojpeřeno-sečné, laločky ouzce lineární.

Květy, kalichové lupeny podlouhavé, tupé, žlutozelenavé, lysé, a k 3—9 korunovým rozložitým lupenům přitisknuté; tyto poslední téměř dvojnásobně delší, obvejčité, po předu zaokrouhlené, suťkočervené nebo hladožluté, také někdy na dně černavo-strakaté.

Plod v tobolkách šikmovejčitých, slabě smačknutých, vráskovatých.

Doba květu: v květnu až do června.

Stanoviště: na rolích mezi obilím.

Naleziště: po celé jižní Moravě četně, okolo Opavy, okolo Kateřinic, také v kraji Těšínském.

Obě tyto byliny chovají ve všech svých částkách skryté jedovaté prvky, mohou tedy právem mezi podezřelé jedovaté byliny počítány býti. Černohnědé kořeny jejich nezřídka s černou čemeřicí pomíchány bývají; avšak bývají také pro lékárny sbírány a potřebovány.

46. Náprstník červený,

lat. *Digitalis purpurea*, něm. *der rotthe Fingerhut*.

Kořen, dvouletný, větevnatý, bělavý, s mnohými dlouhými mrcasy.

Lodyha, přímá, 2—4 stěvice vysoká, obyčejně jednoduchá, oblá, měkkými chloupky pokrytá, plstitá.

Listy, na kořenu vejčité nebo vejčito kopinaté, na stěvic dlouhé, dvakrát zejkované, na lici pýřitošedavozelené, na rubu bělavosedé a skoro plstité, přitom trochu vlnité a žilovitě-zvráštělé; lodyhové listy poznenáhla menší, s kratšími řapíky, podlouhavo zakončité, zoubkaté, zejkované, nejvrchnější sedové.

Květy v hrozen dlouhý, klasovitý rozpostavené, s velkými nachovo-červenými, visutými, zvonkovitými nebo náprstkovitými korunami, které u vnitř vláskaté, ke dnu bílé s mnohými zakulatělými kropkami znamenané jsou; někdy nalezá se odrodek této byliny v zahradách s docela bílými korunami.

Plod, v tobolce, měkkými vlásky porostlé, vejčité, zakončité, na dně štišečným kalichem otočené a ve dvou pouzdrech semena mnohá žlutohnědá, vejčitá, na obou koncích smačknutá skrývající.

Doba květu: od června až do srpna.

Stanoviště: v lesnatých hornatých krajinách, též v zahradách bývá sázena.

Naleziště: okolo Brna v Pisárkách (*Schreibwalb*), na Hadíhoře, u Bzence a Lípy, též okolo Hamrů (Adamova), pak okolo Heraltic.

Tato bylina se u nás často v zahradách nachází; listy této rostliny důležité léky poskytují a bývají před květem pro lékárny sbírány. Mnutím vydávají ze sebe zápach nepříjemný; jsou chuti hoř-

kavo ostré. Náprstník červený jest jedna z nejnebezpečnějších jedovatých bylin, jelikož u větší míře požitá, hnusenství, dávení, průjem, zdilouhavé žilobití, závrať, zakalení zraků, chladno, třesení a lomcování v oudech, mdloby, a posléze i mrtvici způsobuje. I semena jsou pro ptáky otravné.

47. Náprstník hlinožlutý,

lat. *Digitalis grandiflora*, něm. Der großblüthige oder edergelbe Fingerhut.

K o ř e n, mnoholetný, bělavý, mrcasatý.

L o d y h a, $1\frac{1}{2}$ —5. stěvícе vysoká, dole měkkými, nahoře žlázoovitými chloupky porostlá, obyčejně jednoduchá.

L i s t y na lici světló-zelené a skoro lysé, na rubu a po kraji outlými chloupky pokryté, co do tvárnosti listům předešlého rodu (druhů) velmi podobné.

K v ě t špinavě sirkovo- nebo hlinožlutý; koruna (květní) vně jemnými žlazovitými vlásky porostlá, u vnitř náhnědle strakatá, mnohem větší nežli u rodu předešlého, rovně tak sehnutá a přímý jednostranný, klasovitý hrozen dělající.

P l o d: semeno předešlého druhu semenu podobné ve vejčitých šešulkách, s 2ma zřejmýma brázdama.

D o b a květu v červnu až do srpna.

S t a n o v i š t ě: v světlých horských lesech, houštích, po stráních a strminách kopců.

Naleziště okolo Brna v Písarkách (Schreibwaß), na Hadí hoře u Tempelštiny, Náměště, Bzence, Lípy, u Hradce v kraji Opavském, okolo Heraltic, na velké Horce a ve vyšších okolicích Jeseníka povšechně.

Tato rostlina jesti co do jedovatých vlastností a léčivých sil předešlé docela rovná.

48. Čičorečka pestrá, věnečenka strakatá, šocovice ovčí,

lat. *Coronilla varia*, něm. Die bunte Kronenwilde oder Schafflinse.

K o ř e n mnoholetný, větevnatý, skoro větvenovitý.

L o d y h a podnešená nebo ležatá, větevnatá, hranatá, krátkými štětinami pokrytá.

L i s t y, lichozpeřené, v 7-9 jařmé, lístky na spodních listech vejčitě useknuté, s krátkým ostenitým konečkem, na bořejších listech elliptičně kopinaté.

K v ě t y v okolíky hlavovité rozpostavené, které na dlouhých stopkách naproti listů se podnášejí, malé stejno- široké pokryvkové lupénky jsou nazad přehnuté, kalich jest krátce- a plasko-zvonkovitý, končitě zoubkatý: koruna květová bělavo-červená, do nachovofialového přecházející, člunek na konci skoro černočervený.

P l o d: 1-2 palce dlouhé, tenké, oblounké lusky, s semeny přismačknutými černavými.

D o b a květu: v červnu až do srpna.

S t a n o v i š t ě na polech, mezích, pokrajích lesů, na chlumných a horských lukách.

Naleziště: v obou krajích povšechně a valně rozšířená.

Tato bylina, která se svými pěknými pestrými květy vyznačuje, patří mezi podezřelé jedovaté byliny; jesti bez zápachu, má ale nepříjemno hořké, příslaně chutnající listy a lodyhy. Štáva této byliny i za čerstva i vyvařená způsobuje u toho, kdož ji požil, násilné dávení, později pak i pomínavost (bezpečnost) nastupuje.

49. Locyka jedovatá.

lat. *Lactuca virosa*, něm. Der Giftlattich oder der Giftsalat.

Kořen, dvouletý, kolmý, větevnatý a vláknatý.

Lodyha 3-6 střeoviců vysoká, nehybko přímá, okrouhlá, často červenavo strakatá, siná (sivá), kroužkovaná, dole jednoduchá, štětinatými osteny osazená, na hoře hladká, větevnatá.

Listy, mléko vypouštějící, všechny po krajích i na rubu podle prostředního žebérka ostenoitými štětínami osazené, kořenové listy, obvejčité-podlubovité, v krátký řapík zoužené, chobotnaté a nerovno zoubkované, někdy strakaté, lodyhové listy sedavé a lodyhu obímající, dolejší listův kořenovým podobné, hořejší menší, nejvrchnější skoro celokrajné.

Květy, na konci lodyhy i větví v hroznovité řasy čili kysti, kalich květové hlavičky válcovité, později kuželovité, z zelených, křídlicovitých, zakrývajících se lupenkův sestavený; kvítečka žluté, stužkovité.

Plod: černý s bílým, stopkatým pérkem na konci.

Doba květu: v červenci až do srpna.

Stanoviště: Podlé cest, plotů, a na pustých místech.

Naleziště: na Špilberku u Brna, okolo Hradiště, u Tempelštiny.

Tato mámivě jedovatá bylina má velkou podobnost k našemu salátu (locyce zahradní), když tento květe. Nať a listy vydávají ze sebe náramně silný a nepříjemný, odporný zápach, jsou chuti hořké a ostré; v čas květu jsou její listové nejprudší, kdežto také pro lékárny sbírány bývají.

50. Locyka lesní.

lat. *Lactuca scariola*. něm. Der wilde Salat.

Kořen, podoben předešlému.

Lodyha přímá, okrouhlá, časem trubičnatá, 1-3 střevice vysoká, ku dně s šidlovitými ostny, vypouští mlékovitou šťavu.

Listy, střídavé, bez řapíků, objímavé, tvrdé, kračovitě přenosečné, na dně střelovitě srdčité, zoubkované, nejvrchnější střelovitě-kopinaté.

Květ: podobný předešlému, o něco menší, s náhnědlými zelenými zákrovními lupeny.

Plod, barvy popelavé.

Doba květu, v červnu až do srpna.

Stanoviště: podle zdi a na rumoviskách.

Naleziště: okolo Brna, na Holomouckých hradbách, u Přerova, na Helštýně a na jiných místech v kraji nezdávka.

Tato bylina má velkou podobnost s předešlou, a však není tak jedovatá jako ona; také vypouští mnoho mléčité šťávy, jestli ji kdo natrhne.

51. Aron blamatý, brada aronova, zminec, nadragula.

lat. *Arum maculatum*, něm. Der gefleckte Aron oder Zehrwurz.

Kořen mnoholetný, bambulínatý, co lískový ořech velký, vejčitý, dužnatý, dole mrcasatý, bílý.

Listy, 2-3 z kořene vynikající, s dlouhými řápkami, šípovito-střelovité, s laloky dolů sehnutými, lysé a zeleno-lesklé, obyčejně černo- nebo bílo-strakaté.

Stvol květný, v čas květu obyčejně kratší řápiku (listového), má na sobě listovitou, kornoutkovitou, bělavozelenou, zakončitou pošvu, z níž klinovitá fialová nebo nachovobarevná květní hlaveň vyniká.

Květy, pod klinem hlavně, na její stopce (sloupku) upevněné, plátkem zakryté, pohlaví odděleného bez vlastního okvěti (zákrovu).

Plod: bobule (jahůdky) mnohé štávnaté, červené barvy, co hrach velké na ostalém dílu hlavně (palice) upevněné.

Doba květu v dubnu až do května.

Stanoviště: v stinných křovištích a listnatých lesech, na vlhké lesní půdě.

Naleziště: okolo Brna v Rájském hájku, Lednice, Hostina, Těšina, Müchhofu, Guldova a Babek.

Kořen, též i jiné částky této rostliny jsou za čerstva přestřené, a palčivé chuti. Sušením a vařením možná ji tuto jedovatou prudkost odejmouti, a však i tehdy není radno, ji požívat.

52. Posed černý čili denířpa bílá.

lat. *Bryonia alba*, něm. Die weiße Zaunrübe, oder Gichtrübe.

Kořen mnoholetný, převelký, řepovitý, dužnatý, co rameno tlustý, někdy ještě silnější, obyčejně s 1 nebo 2ma podobnými větvičkami, vně žlutošedý a četnými příčnými vráskami jakby prsténkovitý, také bradavičitémi hrboly pokrytý, uvnitř bílý a mléčnatý.

Lodyha, 8-12 střevíců dlouhá, pnoucí-se, větvenatá, skoro lysá, s jednoduchými, dlouhými ouponkami (ručičkami), rozvilinami.

Listy srdcovité, šlaločné, zoubkované, mozolovité, tečkované ostré.

Květ, okolíkovitě-hroznovitý, kalich samičího květu tak dlouhý jako koruna, špinavě bleďožlutý, se zelenými žilkami.

Plod, jahůdkovitý, co hrach velký, černý, štávnatý, s 3-6 semeny, vejčitými, stlačenými, zvráštělými, a šedavo-černými.

Doba květu: v červnu až do září.

Stanoviště: podle plotů, křovin a trní.

Naleziště: okolo Brna a na mnohých jiných místech v Moravě, u Schönwiese okolo Svaté Kateřinky, Heraltic, Kamené Horky, Životic a t. d. v Slesku.

Kořen této byliny jest zápachu silného a protivného, chuti ostré, hořké a hnusné; užívána (vnitřně) způsobuje obměkčení stolice, zároveň ale také zvracení.

53. Bazanka ozimá mercurialis polní,

lat. Mercurialis perennis něm. Daß Birgelfraut.

Kořen, ozimý, plazivý, sukovatě článkovaný, u kolínek dlouhé mrcasy vysýlající.

Lodyha 1—2 střevice vysoká, brázdovaná, k vršku hustě listnatá.

Listy vejčité, nebo kopinaté, pilované, trochu krátkovlasé, s krátkými řápkami, černozelelé.

Květy vždy dvoudomé (t. j. pohlaví odděleného), samčí v štíhlých kláscích z vrchních listových koutků vypukající, malé, zelené, s okvětím (zákrovem) jednoduchým 3lístým, 12 tyčinek obklíčujících; samičí květy s dlouhými stopkami.

Plod v chlupatých, 2pouzdrých tobolkách, v každém pouzdře jedno semeno.

Doba květu: v březnu až do dubna.

Stanoviště v horských lesích a pod křovím na pahorcích.

Naleziště: okolo Brna na Hadí hoře, Latinském kopci, v Pisárkách, též na jiných místech v kraji dosti hojně.

Celá rostlina, obzvláště lodyha nabíhá při sušení ocelomodře a červenavo; patří mezi mámivě-ostře jedovaté byliny, an požitá, násilně počistuje a silné zvracení, omámenost, ano i smrt zplozuje.

54. Chvojka klášterská, možucha, břínka.

lat. Juniperus Sabina, něm. Der Sade- oder Sevenbaum.

Keř 6-10 střeviců zvýší, s krátkým kmenem (pněm.)

Větve dlouhé, podněšené (pozdvihující-se), velmi rozkladité (mnohými ratolestmi osazené).

Jehličí (chvojí) čili listky, vždy zelené, kratičké, tmavozelelé, vejcovitě podlouhavé, přirostlé, stojí na ratolestích ve 4ech řadách, tak ale, že se křížují.

Květy samčí a samičí, docela oddělené, v malounkých beruškách (baruškách.)

Ovoce vyvinuje se ze samičích květů a záleží z kulovatých modročerných bobulí (jahůdek.)

Čas květu v dubnu až do května.

Stanoviště na vyšších horách, na stinných místech, bývá ale také často v zahradách chována.

Naleziště: na Volframském kopci, na Spíglické sněžce, okolo Vranova v Jeseníku, na Janovické pustině, na hoře Pradědu a na jiných místech v kraji.

Zelené větvičky chvojky klášterské zapáchají velmi silně, nepříjemně a mámivě; chutnají živcovitě, ostře a hořce, tak že z neprozetelného požívání lehce škodlivé následky povstati mohou, ještě již malá míra těchto částek velmi rozpaluje.

55. Námel (náměl) též svatojanské žito,

lat. *Secale cornutum*, něm. Das Mutterkorn ober der gehörnte Roggen.

Náměl, tak zhusta ve rži (žitě) se vyskytající, jest, chceme-li nějaké porovnání učinit, oněm kabelovitým výrostkům, které se často velmi hojně na slivových (karlátkových) stromech nacházejí, podoben. Příčina vzniku náměle jest následující: z počátku utvořuje se na vaječníku (zárodku) ještě nevyvinutém květu žitného (režného) lepká, nepříjemně páchnoucí mokrota, která se v dlouhé, válcovité, k hořejšku zousněné, po obou stranách trochu brázdovité, hnědofialové, z pluch (plev) klasu vynikající těleso, které někdy jako pudrovaný vyhlíží, se proměňuje, na jehož konci ona lepká, nyní uschlá hmota (massa), co šedavožlutá, nebo náhnědlá čepička se objevuje. Uvnitř jest náměl až po fialový obvod bělavý nebo černavý, jakosti dužnato-moučné, a chuti hnusné, hořkavé, přiostré. Ona čepička, když se na ni drobnohledem patří, vypadá jako záhybovitá kůže, jemnými, okrouhlými malými klíčicemi se pučícími zrnkami posypaná. Náměl se nejčastěji zplozuje za stále vlhkého a deštivého povětří. Jedovatou vlastnost má náměl obzvláště tehdy míti, když uvnitř černavo vyhlíží. U větší míře se žitem zemleté a v chlebě snědené způsobuje prý nemoc námelku zvanou, následkem které oudy odpadají.

Bychom náměl od žita (rži) odloučili a oddělili, radno jest: a) žitné snopy, nemožná-li brzo k mlácení přikročiti, vždy silnému průvanu vystaviti;

b) vymláčené žito ne na vlhkých, nýbrž na suchých a průvětrných sýpkách chovati, a bromady často přehazovati. c) před mletím užitečno také, zprzněné obilí trochu usušiti; d) pečeli se pak z také mouky obleb, jesti přídavek kmínu, koryandru nebo anyzu velmi prospěšný.

Obsah.

Strana
8

Všobecné poučení o jedovatých bylinách a jejich nebezpečnosti

Byliny jedovaté.

1. Konitrad lékarský, *lat. Gratiola officinalis*, něm. Das echte Gnadenkraut 5
2. Jilek mylný, máměci, (též zabyška, matonoha, vzteklice, lilek, mýlek, ocaska, opilka, šmatouch), *lat. Lolium temulentum*, něm. Taumel-Kolch oder Gift-Kolch 6
3. Brambořík obecný čili sviňský ořech, *lat. Cyclamen europæum*, něm. Saubrod, Erbbrod 7
4. Durman obecný, aneb panenská okurka, kravák, ježková palice, bodlavé jablko, ztrěstěný lilek, semeno máslové, mašlák, *lat. Datura Stramonium*, něm. Der Stechapfel. 8
5. Blín černý, *lat. Hyosciamus niger*, něm. Schwarzbilsenkraut. 9
6. Rulík zlomocný, němnice, též lilik *lat. Atropa belladonna*, něm. Tollkirsche oder Teufelsbeere. 9
7. Pokrín obecný, *lat. Mandragora officinalis*, něm. Aßraun. 10
8. Potměchuť, lilek sladkohořký, červené psí víno, *lat. Solanum Dulcamara*, něm. Bitterjß-Nachtschatten. 11
9. Lilek černý, psí víno, psí hrozno, *lat. Solanum nigrum*, něm. Saukraut oder schwarzer Nachtschatten. 12
10. Kulčiba obecná, vrání oka, *lat. Strychnos nux vomica*, něm. Sträßenaugen oder Brechnußbaum. 12
11. Břeslen sprostý, *lat. Evonymus europæus*, něm. der gemeine Spinbelbaum. 13
12. Kozi petružel, kozípysek, tetlucha dlouhopokryvková, *lat. Aethusa Cynapium*, něm. Gartenschierling ob. Gartengleise. 13
13. Křabilice máměvá, křblik *lat. Chærophyllum temulum*, něm. Der berauschende Kälberkopf. 14
14. Rozpuk jizlivý, rozpuka, ropuka, *lat. Cicuta virosa*, něm. Der Wasserschierling ob. giftige Blüthenich. 14
15. Bolehlav blamatý, *lat. Conium maculatum*, něm. der gefledte Schierling ob. Blutschierling. 15
16. Halucha rouratá, tržebník, *lat. Oenanthe fistulosa*, něm. Die röh- rige Nebenbolbe. 16
17. Ocun podzimní, čili luční matečník, naháček, jeseňka, zimovít, *lat. Colchicum autumnale*, něm. die Herbstzeitlose. 17
18. Kýchavice bílá neb ellebor bílý, *lat. Veratrum album*, něm. der weiße Germer. 18
19. Kýchavice zvonkatá, *lat. Veratrum Lobelianum*, něm. der Fobel'sche Germer. 18
20. Kýchavice černá, *lat. Veratrum nigrum*, něm. der schwarze Germer. 19
21. Lýkovec lékarský, též vlčí lýko, vlčí pepř, divoký pepř, *lat. Daphne Mezereum*, něm. der gemeine Seidelbast oder Kesselhals. 19
22. Lýkovec bobkový, *lat. Daphne laureola*, něm. Der immergrüne Seidelbast ob. das Lorbeerkraut. 20
23. Lýkovec vonný, *lat. Daphne Cneorum*, něm. Der rosmarinblät- terige oder wohlriechende, auch Kneifer-Seidelbast oder das Steinnäschchen. 20
24. Vranovec čtyřlístý, *lat. Paris quadrifolia*, něm. Die gemeine Ein- beere oder Wolfsbeere. 20
25. Rojovník bahní, *lat. Ledum palustre*, něm. Der Sumpfsport ober wilder Rosmarin, auch Krenze. 21
26. Pryšec chvojka, čili kolovratec cypřišový, též hadí mléko, *lat. Euphorbia cyparissias*, něm. Die cypressenartige Wolfsmilch. 21

27. Samoroetlik klasatý čili vranec, *lat. Actaea spicata*, něm. Das gemeine ober ährenförmige Christofstrauch auch Christofstrauch, . . . 22
28. Vlastovičník větší, neb krvovník, nebeský dar, celidonia, celiduně, *lat. Chelidonium majus*, něm. Das gemeine ob. große Schöllfrant, Golswur, Schwalbenfrant. . . 23
29. Voměj jednoj, čili mníšek dobrý, *lat. Aconitum anthora*, něm. Der feinblättrige Eisenhut, ober die Gifsturmhaube. . . 24
30. Voměj šalounek, též zlý mníšek, mordovník. *lat. Aconitum Napellus*, něm. Der kurzheilmige Sturmhut, auch der wahre ober Rapells Eisenhut. . . 24
31. Voměj obecný, *lat. Aconitum cammarum*, něm. der langheilmige Sturmhut. . . 25
32. Voměj psinor, vlčí mor. *lat. Aconitum lycoctonum*, něm. Der Wolfesturmhut. . . 25
33. Voměj pravý, též svolina. *lat. Aconitum Stærkianum*, něm. Störks Eisenhut ober der große blaue Sturmhut. . . 26
34. Ostrožka polní, stračka, svalník polní, ostruha rytířská, *lat. Delphinium consolida*, Něm. Der Feldrittersporn. . . 27
- a) Ostrožka znamenaná, nebo svalník, královský *lat. Delphinium Ajacis*, něm. Der Gartenrittersporn. . . 27
- b) Ostrožka vysoká. *lat. Delphinium elatum*, něm. der hohe Rittersporn. . . 27
35. Pryskyřník plamének, *lat. Ranunculus flammula*, něm. Der brennende ober kleine Sumpfhahnenfuß. . . 28
36. Pryskyřník litý, též litník, žarous, jaskyr, *lat. Ranunculus sceleratus*, něm. Der blasenziehende Hahnenfuß, auch Gift- oder Wasserhahnenfuß. . . 28
37. Pryskyřník prudký, *lat. Ranunculus acris*, něm. Der scharfe Hahnenfuß, auch Schmal- oder Butterblume. . . 29
38. Pryskyřník jazykovitý, metoluník, *lat. Ranunculus lingua*, něm. Der große Sumpfhahnenfuß, auch der zungeblättrige Hahnenfuß. . . 29
39. Cemerice smrdutá, *lat. Helleborus foetidus*, něm. Die stinkende Nießwur. . . 30
40. Cemerice černá, kýchavka, sv. ducha koření, černé koření, *lat. Helleborus niger*, něm. Die schwarze Nießwur ober Christwur. . . 31
41. Cemerice zelená, *lat. Helleborus viridis*, něm. Die grüne Nießwur. . . 31
42. Koniklec luční, zvonek kuchyňský, větrnice, *lat. Anemone pratensis*, něm. Die Wiesenflüschelle ober Weißwur. . . 32
43. Koniklec obojný, *lat. Anemone pulsatille*, něm. Das violette Windröschen. . . 32
44. Hlaváček jarní, falešné koření černé, *lat. Adonis vernalis*, něm. Der Frühlings-Adonis ober Liebespfell. . . 32
45. Hlaváček miniový, také hoříkvět, *lat. Adonis aestivalis*, něm. Der Sommer-Liebespfell. . . 33
46. Náprstník červený, *lat. Digitalis purpurea*, něm. der rothe Fingerhut. . . 33
47. Náprstník hlinožlutý, *lat. Digitalis grandiflora*, něm. Der großblütige ober ockergelbe Fingerhut. . . 34
48. Čičorečka pestrá, věnečka strakatá, šocovice ovčí, *lat. Coronilla varia*, něm. Die bunte Kronenwilde ober Schafsinje. . . 34
49. Locyka jedovatá, *lat. Lactuca virosa*, něm. Der Giftlatick ober der Giftalat. . . 35
50. Locyka lesní, *lat. Lactuca scariola*, něm. Der milde Salat . . . 35
51. Aron blamatý, brada aronova, zminec, nadragula, *lat. Arum maculatum*, něm. Der gefleckte Aron ober Zehrwur. . . 36
52. Posed černý čili denšepa bílá, *lat. Bryonia alba*, něm. Die weiße Jaunrübe, ober Sichtrübe. . . 36
53. Bazanka ozimá, merkurialis polní, *lat. Mercurialis perennis*, něm. Das Bingelstrauch. . . 37
54. Chvojka klášterská, možucha, brinka, *lat. Juniperus Sabina*, něm. Der Sade- oder Seebenbaum. . . 37
55. Naměl (naměl) též svatojanské žito, *lat. Secale periclymenum*, něm. Das Mutterkorn ober der gebrante Roggen. . . 38

